

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

KÓD ITMS: 26130130110

ČÍSLO ZMLUVY: OPV/39/2014

STIMULAČNÝ PROGRAM PRE DETI VO VEKU OD PIATICH DO SIEDMICH ROKOV

KATARÍNA GUZIOVÁ – EVA ĎURÍKOVÁ

PREŠOV 2014

STIMULAČNÝ PROGRAM PRE DETI OD PIATICH DO SIEDMICH ROKOV

Autori

PaedDr. Katarína Guziová, PhD.
PhDr. Eva Ďuríková

Odborní garanti

doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD.
PhDr. Viera Šilonová

Oponenti

PaedDr. Ivana Rochovská, PhD.
Mgr. Ivica Šimková

Vydavateľ: METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM V PREŠOVE
Vydanie: prvé
Rok: 2014
Počet strán: 83
ISBN 978-80-565-0374-4

Táto publikácia neprešla jazykovou úpravou.

OBSAH

ÚVOD	5
1. METODICKÉ ODPORÚČANIA	7
2. ROZVOJ PERCEPČNÝCH SCHOPNOSTÍ	18
2.1 Rozvoj zrakovej percepcie	18
2.2 Aktivity a hry na rozvíjanie sluchovej percepcie	20
3. PRIESTOROVÁ A PRAVO-ĽAVÁ ORIENTÁCIA	25
3.1 Priestorová orientácia	25
3.2 Pravo-ľavá orientácia	27
4. MOTORIKA A GRAFOMOTORIKA	32
4.1 Rozvoj motoriky	27
4.1.1 Hrubá motorika	32
4.1.2 Jemná motorika	32
4.2 Rozvoj grafomotoriky	42
5. REČ, JAZYK A KOMUNIKÁCIA	48
6. MATEMATICKÉ SCHOPNOSTI.....	63
ZÁVER.....	65
LITERATÚRA.....	66
PRÍLOHY.....	69

„Aj ten najmohutnejší strom pochádza z malého semiačka, aj najväčšie schodište má prvý schod.“ (arabské príslovie)

ÚVOD

Každé vývinové obdobie od narodenia človeka až po jeho starobu je jedinečné, má svoju nenahraditeľnú a nezastupiteľnú hodnotu a dobré je, ak sa z neho vytiaži maximum. Napríklad vo vzťahu k deťom predškolského a mladšieho školského veku, ak sa zamyslíme iba nad jazykom a rečou, môžeme si položiť otázky: Kedy sa dieťa naučí aktívne používať jazyk a reč? Nevyužíva tieto schopnosti po celý život? Nie je jazyk a reč človeka nástrojom komunikácie a myslenia? Nie sú jazyk a reč kľúčom k poznávaniu a získavaniu nových vedomostí a informácií o svete počas celého života človeka? Nerozvíja sa v predškolskom veku sociálna komunikácia v mnohostrannej interakcii s inými ľuďmi? Neslúžia komunikačné schopnosti dieťaťa - človeka na vyjadrenie pocitov, dojmov, predstáv a na prezentáciu vlastných myšlienok, názorov, postojov atď.? Analogicky by sme mohli nazerať na rôzne zručnosti, vedomosti, schopnosti, spôsobilosti, návyky a postoje, ktorých základ sa nadobúda práve v predškolskom a v mladšom školskom období a človek ich používa nielen v detskom, ale aj v dospelom veku.

Vo vývinovom období predškolského alebo mladšieho školského veku sú stimulačné programy spracované zväčša formou súboru aktivít, hier a cvičení. Každá aktivita, hra alebo cvičenie sa sústreďuje na rozvíjanie určitej psychickej funkcie, napríklad vizuomotoriky, grafomotoriky, perцепčných schopností, rozvoja reči, jazyka a komunikácie alebo matematických schopností a pod. Nás bude zaujímať práve stimulačný program pre deti predškolského a začiatku mladšieho školského veku a jeho realizácia.

V materských a v základných školách sú aj deti z málo podnetného prostredia vrátane detí z marginalizovaných rómskych komún (ďalej MRK), ktorých šance na úspech v osobnostnom rozvoji nielen v detstve, ale aj v dospelosti sa zvyšujú možnosťou včasného, kvalitného a systematického predprimárneho vzdelávania. Vzrastajú tak aj ich predpoklady na školskú úspešnosť. Práve tieto deti patria veľakrát do kategórie detí s nerovnomerným vývinom. Sme toho názoru, že materské školy vo všeobecnosti neslúžia pre deti iba ako ich príprava na základnú školu, ale aj ako výchova a vzdelávanie na život. Predprimárne vzdelávanie v materskej škole v zmysle prípravy na školu je len jednou časťou. Z hľadiska prípravy na školu ide o propedeutiku motorickej, čitateľskej, pisateľskej, matematickej, prírodovednej, estetickej a inej gramotnosti.

V skutočnosti má materská škola oveľa širší záber pre rozvoj osobnosti dieťaťa, aj dieťaťa s nerovnomerným vývinom. Dieťa v tomto období nadobúda množstvo cenných návykov, zručností, vedomostí, schopností a postojov, ktoré uplatňuje počas celého ďalšieho života. Napríklad osvojí si rôzne zručnosti (manuálne, pohybové, sociálne a iné), získa návyky (kultúrno-hygienické, ale aj etické návyky spojené so spoločensky prijateľným správaním a iné), získa pomerne širokú slovnú zásobu a naučí sa jej prostredníctvom komunikovať, vyjadrovať neverbálne i verbálne svoje pocity a na určitej úrovni ovládať svoje emócie, nadobudne množstvo poznatkov a informácií z rôznych vedných oblastí a pod.

Stimulačný program, ktorý vám predkladáme, je využiteľný z inkluzívneho hľadiska v materskej škole a na prvom stupni základnej školy, najmä v nultom ročníku. Určený je deťom od piatich do siedmich rokov veku všeobecne, vrátane detí z marginalizovaných rómskych komunít.

Autorky

1 METODICKÉ ODPORÚČANIA

Pri uskutočňovaní aktivít zo stimulačného programu je žiaduce zohľadňovať gradáciu náročnosti úloh. Aktivity, hry, cvičenia a ich obmeny fungujúce na rovnakom princípe sú tak preto v stimulačnom programe aj koncipované. Aby ich realizácia bola efektívna, mal by sa klásť dôraz na individualizovaný pedagogický prístup. Ukazuje sa, že najúčinnšie je zadávanie úloh, ktoré jednotlivé aktivity obsahujú, konkrétnemu dieťaťu vzhľadom na jeho individuálnu úroveň. Najúčinnšie je, ak sú dieťaťu zadávané úlohy mierne nad hranice jeho vlastných rozvojových možností, vtedy priaznivo podnecujú jeho vývin. Ak sa aj v pedagogickej praxi uskutočňuje niektorá aktivita a úloha z nej vyplývajúca skupinovú formou, učiteľ/učiteľka by si mal/a overiť individuálne zvládnutie danej úlohy konkrétnym dieťaťom. Vychádzame z predpokladu, že učiteľ/učiteľka nemá pri danom počte detí v triede vždy podmienky na individuálnu realizáciu aktivít zo stimulačného programu. Je potrebné vziať do úvahy aj skutočnosť, že niektoré hry, aktivity a cvičenia si už vo svojej podstate vyžadujú prácu v skupine detí aj s aktívnym zapojením detí z MRK. Ukazuje sa, že pri realizácii stimulačného programu je však najefektívnejšia práca v malých skupinách.

Program je spracovaný v rámcovej a otvorenej podobe. Možno ho rozširovať o ďalšie tvorivé nápady, ktoré sa budú orientovať na modelové príklady aktivít, hier a cvičení určených na stimuláciu rôznych psychických funkcií dieťaťa.

Zásadným spoločným menovateľom aktivít by malo byť ich smerovanie k dosiahnutiu školskej pripravenosti šesťročného dieťaťa vrátane detí s odloženou povinnou školskou dochádzkou ako aj detí navštevujúcich nultý ročník. Tieto aktivity sú využiteľné aj v práci so skupinou detí mladších ako šesť rokov, ktoré dokážu dané úlohy už zvládnuť vzhľadom na všeobecnú mentálnu úroveň, alebo na určitý druh nadania v niektorej z vývinových domén.

Program je spracovaný v kapitolách zameraných na reč, jazyk a komunikáciu, pravo-ľavú a priestorovú orientáciu, zrakovú a sluchovú percepciu, motoriku a grafomotorické zručnosti ako aj matematické schopnosti. Dôsledným realizovaním hier, aktivít a cvičení zo stimulačného programu sa zároveň utvárajú a rozvíjajú aj žiaduce vôľové vlastnosti a zmysel pre povinnosť. Tieto vlastnosti sú dôležité z hľadiska neskoršej školskej úspešnosti.

Rozvíjanie súboru návykov, zručností, vedomostí, schopností a postojov sa však neuskutočňuje izolovane. Napríklad, aktivity, hry a cvičenia zamerané na komunikáciu s druhými síce primárne rozvíjajú sociálno-emocionálne schopnosti, no zároveň sa v nich

odzrkadľujú zručnosti hovorenia, čo súvisí s motorickým vývinom. Ďalej sa v nich utvárajú zručnosti počúvania a rozvíja sa úroveň myslenia a to zasa ovplyvňuje kognitívny vývin dieťaťa. Takto komplexne možno nazerať na všetky činnosti dieťaťa v materskej škole, spontánne, ale aj cieľavedomé – zámerné (intencionálne) činnosti.

Z uvedeného vyplýva, že v tomto súbore aktivít a hier, ktoré citlivo učiteľ/učiteľka predkladá najmä päť až sedemročným deťom, ide o celostné rozvíjanie ich osobnosti. Štrukturovanie hier na rozvíjanie jednotlivých fyzických a psychických funkcií má preto iba čisto pracovný ráz.

Potrebné je mať na zreteli aj významnú skutočnosť, že pri uskutočňovaní aktivít, hier a cvičení sa učelia/učiteľky materských škôl majú čo najviac usilovať eliminovať prvok súťaživosti a porovnávaní výkonov detí navzájom. Zaznamenáva sa viac postupný nárast v návykoch, zručnostiach, vedomostiach, schopnostiach a postojoch vo vzťahu k tomu istému dieťaťu a uplynulému času. Pri zachovávaní konkrétneho metodického postupu hier umožňujeme dieťaťu čo najviac prežiť zážitok úspechu, a to pri zvládnutí akejkoľvek aktivity. Vzhľadom na tento fakt učiteľ/učiteľka začína jednoduchšími aktivitami a hrami a postupne, avšak veľmi opatrne, pokračuje stále s vyšším stupňom náročnosti určitej hry alebo cvičenia. Podľa reálnych možností tej ktorej triedy preto učiteľ/učiteľka materskej školy predkladá vo výchovno-vzdelávacom procese čo najviac uvedených hier deťom v rámci individuálneho prístupu.

Výnimku tvoria niektoré hry na rozvíjanie hrubej motoriky či sociálnych alebo sociálno-emocionálnych spôsobilostí detí, ktoré je vhodnejšie uskutočňovať v skupine detí, pretože v nich ide práve o rozvíjanie schopnosti spolupracovať s inými. Súhrne tých charakteristík osobnosti, ktoré tvoria základ pre kooperatívne správanie počas vzdelávania na vyšších stupňoch škôl ako aj v dospelosti. Prirodzene, v týchto skupinách sú tiež zaradené aj deti z MRK.

Rozhodnutie o uskutočnení jednotlivých aktivít, hier a cvičení buď individuálnou alebo skupinovou formou je v odbornometodickú kompetenciu každého učiteľa/učiteľky.

Nie všetky deti však rovnako ľahko prijímajú pôsobenie zo strany učiteľa/učiteľky. Je to nielen preto, že každé dieťa má inú genetickú výbavu, iné vlastnosti, napríklad temperament, ale aj preto, že každé je vystavené iným situačným tlakom, žije v iných podmienkach, má inakších rodičov/zákonných zástupcov, súrodencov, zažíva iné stresy.

Dôležitá je preto učiteľova/učiteľkina dobrá znalosť všetkých detí a ich osobnostných stránok v triede nadobudnutá na základe kvalitnej pedagogickej diagnostiky.

Bežné školy s inkluzívnou orientáciou sú podľa prehlásenia UNESCO najefektívnejším prostriedkom pre potlačanie diskriminujúcich postojov, pre vznik tolerantných komunít, vytváranie začleňujúcich spoločností.. Na Slovensku sa v období posledných troch štyroch rokov otvorila diskusia o inkluzívnom vzdelávaní v základných a materských školách. Bola iniciovaná odborníkmi z univerzít, štátnych vzdelávacích inštitúcií (MPC, ŠPÚ), ale aj mimovládnyimi organizáciami, ktoré sa dlhodobo venujú vzdelávaniu detí z marginalizovaných rómskych komunít (ETP Slovensko, Človek v tísi Slovensko, a iné) a organizáciami, ktoré monitorujú dodržiavanie ľudských práv. Reálnu podobu snáh o inklúziu vo vzdelávaní majú národné programy MRK I a MRK II a aktuálny program PRINED - tento stimulačný program je jedným z výstupov tohto programu.

V súčasnosti sa model inkluzívneho vzdelávania na Slovensku len tvorí, žiaduce systémové zmeny sú dlhodobým procesom, ale čas pre tých, ktorým by inkluzívny model vzdelávania mohol pomôcť, je limitovaný časom ich vzdelávania, resp. povinnej školskej dochádzky a zaradením do určitého typu školy. Aj dnes existujú školy, realizujúce inkluzívny prístup v praxi, sú však ojedinelé, niektoré školy a materské školy, využívajúce inovačné programy a alternatívne metódy edukácie sú skôr výnimkou. Súčasná škola spravidla „funguje hierarchicky a mocensky a vytvára prostredie, do ktorého sa snaží vtisnúť všetky deti na základe noriem, ktoré si sama škola (alebo štátny orgán) stanovili“ (Kriglerová, 2012). V tejto situácii existuje veľká skupina detí, ktoré sú reálne segregované, sú vylúčené z hlavného prúdu vzdelávania, pretože pochádzajú zo znevýhodňujúceho sociálneho prostredia, kde žijú v chudobe, bez stimulujúcich pomôcok, kníh, hračiek, z prostredia (oproti majorite) kultúrne a jazykovo odlišného, ktoré ich nedokáže pripraviť dostatočne na to, aby dosahovali požadované kritériá školskej spôsobilosti na vstup do prvého ročníka základnej školy.

„Inkluzívne vzdelávanie je jediná cesta, ako zabrániť zväčšovaniu priepasti vo vzdelanostnej úrovni medzi skupinami...pretože inak zostanú vždy isté skupiny, ktoré sú marginalizované alebo vylučované zo vzdelávacieho procesu. Treba ukázať, že inkluzívne prostredie je prospešné všetkým žiakom, ktorí sa na ňom zúčastňujú, nielen skupine, ktorá je na to „odkázaná“ (Porubský, 2013).

Podľa Petrasovej (2013) „zavádzanie inkluzívneho vzdelávania predstavuje riadený proces zmeny vzdelávacej sústavy“... pričom „cieľom je zlepšovať vzdelávacie príležitosti pre

všetkých, vrátane mimoriadnej pozornosti marginalizovným, vylučovaným, postihnutým alebo inak znevýhodňovaným“.

Inkluzívny prístup v škole predpokladá, že učitelia prihliadajú a reagujú na rôznorodé potreby všetkých detí, poznajú a rešpektujú individuálne odlišnosti detí, bez ohľadu na rasu, etnický pôvod, kultúru, materinský jazyk, ekonomickú situáciu. Inklúzia tiež znamená, že učitelia venujú osobitnú pozornosť deťom, ktoré čelia ohrozeniu marginalizácie, exklúzie a hrozbe neukončeného základného vzdelania. V prostredí inkluzívnej školy by každé dieťa malo byť akceptované ako aktívny účastník výchovno-vzdelávacieho procesu, učiteľ by mal podporovať rozvoj dieťaťa ako komplexnej osobnosti, mal by ho viesť k porozumeniu, prijatiu a oceňovaniu rôznorodosti.

Čo potrebujeme vedieť, ak chceme vytvoriť a využívať (akýkoľvek) stimulačný program:

Dôležitých oblastí, ktoré je potrebné u dieťaťa stimulovať a zámerne cvičiť, identifikujeme niekoľko. Spravidla ich nemožno oddeliť, pretože sa prekrývajú, napr. jemná motorika, vizuomotorika a grafomotorika alebo jazyk a komunikačné zručnosti, ale ich stimulácia ovplyvňuje školskú pripravenosť detí na zvládnutie činností, ktoré sa stanú základom na osvojenie si zručností spojených s čitateľskou, pisateľskou a matematickou gramotnosťou. Cvičenia, aktivity a hry, uvedené v ďalšom texte predkladaného manuálu, sú zamerané na stimuláciu konkrétnych vývinových oblastí, ktoré boli depistážou a výskumom identifikované ako kritické (nedostatočnú znalosť slovenčiny a slabá slovná zásoba pri vstupe dieťaťa do školy, slabá úroveň grafomotorických zručností a jemnej motoriky) práve v skupine detí zo znevýhodňujúceho prostredia z marginalizovaných rómskych komún, a ktoré sú dôležité pre dosiahnutie školskej spôsobilosti:

- reč, jazyk a komunikácia,
- pravo-ľavá a priestorová orientácia,
- zraková a sluchová percepcia,
- motorika a grafomotorické zručnosti,
- matematické schopnosti.

Toto vymedzenie súvisí so snahou pomôcť deťom z málo podnetného prostredia s nerovnomerným alebo oneskoreným vývinom (v priebehu posledného roku predškolskej prípravy v materskej škole), rozvíjať tie zručnosti a schopnosti, ktoré im umožnia napredovať v kľúčových činnostiach primárneho vzdelávania, ako je písanie, čítanie a počítanie. A to aj

napriek tomu, že „krátkodobá intervencia nemôže vyrovnat' nedostatky spôsobené dlhou periódou nedostatočnej stimulácie“ (Leskovjanská, 2014). Stimulačné cvičenia a aktivity môže dieťa realizovať s učiteľkou, vo dvojici s kamarátom, v skupine detí, alebo samostatne napr. pri hre so stavebnicou, prestieraním na stôl, pri spoločenských hrách, pri vystrihovaní určitého počtu tvarov, vyčítankách, pri obede a pod. Je dôležité priebežne dokumentovať dosiahnutú vývinovú úroveň dieťaťa, jeho záujmy a potreby. Záznamy z pozorovaní a práce detí (portfólio) pomáhajú učiteľke voliť adekvátne ciele a na ne nadväzujúce stratégie a činnosti, ktoré napomáhajú rozvoju zručností a schopností dieťaťa.

Poznanie dieťaťa

Predškolské obdobie je typické dynamickým rozvojom reči, myslenia, pamäti a pozornosti, perцепčných funkcií (zmyslové vnímanie), motorických a grafomotorických schopností, schopnosti motorickej a senzomotorickej koordinácie, dochádza k zmenám aj v emočnej a sociálnej oblasti.

V triede predškolákov, kde je dvadsať až dvadsať päť detí, z rôzneho sociálneho, kultúrneho, jazykového prostredia, učiteľka musí neustále brať do úvahy a uvedomovať si, že každé dieťa je jedinečná a neopakovateľná osobnosť, každé dieťa je iné. Neexistujú dve deti, ktoré by sa vyvíjali rovnako a v tej istej postupnosti (napr. jedno dieťa začne chodiť skôr, ako iné dieťa, ale hovoriť neskôr, ako iné dieťa toho istého veku; niektoré deti strávia celé hodiny stavaním zo stavebníc, iné dávajú prednosť prezeraniu kníh). Platí však, že deti sú si viac podobné ako rozdielne, bez ohľadu na ich schopnosti.

Individuálny prístup zohľadňuje odlišné osobnostné vlastnosti dieťaťa, iný typ temperamentu, iné záujmy, to, že dieťa si do procesu učenia prináša vlastné skúsenosti, postoje, zručnosti. Individualizácia je psychologicky zdôvodnená tým, že každé dieťa má mnoho individuálnych čŕt, ktoré pri výchove a vzdelávaní detí musíme brať do úvahy, aby ich učenie bolo čo najefektívnejšie. Ak bežné edukačné aktivity v materskej škole nie sú pre dieťa postačujúce, alebo dieťa nemalo v ranom veku primeranú stimuláciu v rodine a vývoj niektorých funkcií je oneskorený, je vhodné pracovať s ním aj individuálne a začať so stimuláciou tých oblastí, v ktorých dieťa z hľadiska školskej pripravenosti zaostáva.

Využívanie individuálneho prístupu v praxi znamená, že učiteľky musia poznať vývinové charakteristiky detí v jednotlivých vekových obdobiach, poznať jednotlivé etapy detského vývinu (napr. väčšina päťročných detí sa dokáže dlhšie koncentrovať, efektívnejšie komunikovať, zapájať sa do interaktívnej hry a lepšie chápať abstraktné pojmy ako väčšina

troch až štvorročných). Vek je dôležitým faktorom pri rozhodovaní učiteľa o obsahu a metódach výchovnej práce v materskej škole. Je potrebné brať do úvahy, že vývinová úroveň detí aj vo vekovo homogénnej triede predškolákov je rôzna, niekedy môže byť rozdiel až dvoch – troch rokov.

Pri snahe o rozvoj maxima potenciálu dieťaťa je dôležité, aby učiteľ poznal individuálne vlastnosti a schopnosti každého dieťaťa, dosiahnutú úroveň vývinu každého dieťaťa v triede, jeho silné aj slabé stránky, jeho štýl a rýchlosť učenia sa i rodinné zázemie. Na základe tohto poznania môže plánovať individualizované činnosti a úlohy pre dieťa, ktoré by mali byť v súlade s úrovňou jeho zrelosti v perceptuálno - motorickej, kognitívnej, sociálnej a emocionálnej oblasti vývinu. Je potrebné brať do úvahy aj rozdielnosť v individuálnom vývine samotného dieťaťa (môže mať rozvinutú motoriku, ale zaostáva v používaní jazyka). Vhodne naplánované aktivity okrem iného podnecujú záujem a motiváciu dieťaťa.

Základom pre plánovanie stimulačných aktivít je pozorovanie a pedagogická diagnostika dieťaťa, analýza výsledkov pozorovania, stanovenie a formulovanie cieľov činností a pozorovanie vplyvu obsahu a metód výučby na dosiahnutie cieľov. Po dosiahnutí cieľov sa stanovujú nové ciele, ak nie, reviduje sa obsah a metódy výučby.).

Pri pozorovaní správania sa učiteľky môžu sústrediť na to:

- ako dieťa plní bežné požiadavky,
- ako dieťa zvláda zmenu, prechod medzi pokojnou a aktívnou činnosťou, skupinovú a individuálnou prácou, aké sú jeho hygienické návyky, ako stoluje,
- ktoré hračky, pomôcky a materiály preferuje, ako využíva predstavivosť pri ich využívaní, aká je jeho úroveň zručností, chápanie pojmov a pod.,
- aká je interakcia s inými deťmi, či sa dieťa hrá so všetkými deťmi, alebo len s istou skupinkou, či sa podelí o hračku, či iniciuje hru, alebo čaká na pozvanie do hry, ktoré spoločné činnosti ho osobitne tešia a pod.
- aká je interakcia dieťaťa s učiteľkami a inými dospelými, či je dieťa schopné požiadať ich o pomoc, či vyžaduje veľa pozornosti a usmerňovania, pochvaly, či sa rado rozpráva s učiteľkou, trávi čas s dospelými návštevníkmi v triede,
- kde sa dieťa hrá (von, dnu, v ktorej časti triedy), ako sa pohybuje po triede, či jej jeho prechod medzi rôznymi činnosťami ľahký, alebo potrebuje pomoc,
- ako dieťa používa reč, či hovorí zrozumiteľne, dokáže vyjadriť želanie, aký má hlas, či sa rozpráva s deťmi aj dospelými, aký je rozsah jeho slovníka,

- ako sa dieťa pohybuje, či sa šplhá, behá, skáče, udrží rovnováhu, či dokáže chytať a hádzať, či má radosť z pohybových hier
- aká je jeho povaha a temperament, či je uvoľnené alebo napäté, či často plače, smeje a usmieva sa, dokáže verbálne vyjadriť čo cíti, či dokáže vyjednávať s deťmi a dospelými,
- aké roly dieťa preberá v skupine (vedúci, rozprávač, poslucháč ap.).

Pri tvorbe a realizácii činností je veľmi dôležitá flexibilita učiteľa a miera podpory, ktorú učiteľ jednotlivým deťom poskytuje (podľa potreby napr. slovné povzbudenie alebo návrhy jedným deťom, fyzická pomoc iným). Ak učiteľ pracuje so skupinou, určitú činnosť môže zopakovať niekoľkokrát, aby mali všetky deti možnosť zapojiť sa do nej, pričom schopnejšie deti môžu pomáhať menej šikovným. Je potrebné dbať aj na vhodný výber materiálov a pomôcok, ktoré by mali byť rozmanité a rôznej náročnosti (napr. plastelína, modurit, voda, piesok, kocky sú veľmi flexibilné materiály – umožňujú deťom, aby ich používali na rôznych úrovniach zručností; spoločenské hry, skladačky sú v tomto zmysle menej flexibilné – preto je potrebné deťom poskytnúť materiály s rôznou úrovňou náročnosti od jednoduchších po zložitejšie).

Pri plánovaní a výbere aktivít, cvičení a úloh pre deti treba zvažovať aj ďalšie faktory:

- *nároky na plnenie úloh* - vychádzajú z postupnosti vývoja určitej činnosti, čo učiteľka od dieťaťa očakáva. Tieto nároky sa budú líšiť v závislosti od vývinovej úrovne každého dieťaťa. Pozorovaním dieťaťa, rozhovormi s rodinami a použitím ďalších dostupných diagnostických prostriedkov (depistáž, psychologické vyšetrenie) môže učiteľka formulovať ciele a úlohy pre jednotlivé deti. Pre jedného to môže byť rozvoj komunikačných zručností, pre iného rozvoj grafomotoriky a iné);
- *nevyhnutnú pomoc zo strany dospelých* - rôzny stupeň pomoci, ktorou učiteľka podporuje vývin dieťaťa);
- *dostatok času* na skúmanie okolitého prostredia a realizáciu úloh (v závislosti od schopnosti dieťaťa sústrediť sa, jeho vytrvalosti). Rýchlosť učenia sa nemusí byť indikátorom inteligencie, pretože niektoré pomaly sa učiace deti rozumejú naučenému dôkladnejšie ako tie, ktoré sa učia rýchlo. Niektoré deti sú pri učení závislé na iných, iné deti sa učia lepšie samostatne, môžu byť typmi vizuálnymi, auditívnymi,

taktilnými ap. Učiteľky by mali poznať deti v triede aj z tohto hľadiska a prispôbovať tomu používané metódy a prostriedky;

- *charakter skupiny* je ďalším faktorom, ovplyvňujúcim plánovanie a výber edukačných aktivít, resp. činností do stimulačného programu, pretože každá skupina detí je jedinečná a spolu s učiteľkami tvoria spoločenstvo s vlastnou kultúrou. Skupine musí zodpovedať obsah aj proces výchovnej práce;
- *sebapoňatie dieťaťa* - indikátorom sebapoňatia dieťaťa je, ako si deti uvedomujú samé seba, ako realisticky poznajú vlastné silné a slabé stránky, ako posudzujú vlastnú schopnosť riešiť úlohy. Každé dieťa prichádza do materskej školy s iným sebapoňatím. Niektoré sa na seba pozerajú ako na neschopné, iné naopak. Prílišná sebadôvera a preceňovanie vlastných schopností zvládnuť úlohu je rovnako problematická ako nedostatok sebadôvery. Učiteľky môžu deťom pomôcť vytvoriť si realistický obraz o sebe a učiť ich, ako riešiť problémy, kde hľadať pomoc, ak je úloha veľmi ťažká;
- *percepčná preferencia vzhľadom na učenie* – jej poznanie uľahčuje učiteľke voliť pre dieťa primerané prostriedky stimulácie, resp. pri stimulácii oblasti/oblastí, v ktorých vykazuje dieťa známky vývinového oneskorenia, je vhodné precvičovať určitú zručnosť s prepojením rôznych zmyslových kanálov na prijímanie a spracovanie informácií.

Bandler a Grinder uvádzajú, že pri učení sa a spracovávaní informácií zvyčajne používame kombináciu rôznych zmyslov, ktoré nám pomáhajú zvládnuť neznáme úlohy. Podľa preferencie určitého zmyslu rozoznávame typy sa *sluchovo orientované* typy učia sa prostredníctvom verbálnych inštrukcií od niekoho iného; tým, že si čítajú nahlas; počúvajú prednášky; prostredníctvom hudby, drámy alebo čítania. Sú schopní zapamätať si fakty prostredníctvom jazyka; je pre nich typické, že sú veľmi výreční a ľahko sa učia naspamäť; *zrakovo orientované* typy pozerajú, sledujú, pozorujú. Veľmi dobre si pamätajú vizuálne podrobnosti; informácie si ľahšie zapamätajú, ak sú spojené s obrázkami, predstavami, farbami; *hmatovo- pohybovo orientované* typy sa učia prostredníctvom konania, dotýkania a priameho zapájania. Všetko si chcú odskúšať; potrebujú a chcú sa fyzicky podieľať na aktivitách, realizovať ich; *analytické typy* sa ľahšie učia prostredníctvom postupného riešenia úloh; začínajú od častí celku a pri riešení úloh postupujú logicky. Zvyčajné majú dobré verbálne zručnosti. *Globálne typy* postupujú opačne, pri učení sa vychádzajú z uceleného

obrazu a na veci sa pozerajú ako na celok; bývajú umelecky orientovaní, sú intuitívni a tvoriví. Dokážu sa súčasne venovať viacerým veciam, nevímajú čas, o všetkom chcú diskutovať.

Rola rodiny v rozvoji dieťaťa predškolského veku

Rodina má ranom vývine dieťaťa nezastupiteľné miesto. Kvalita podnetov, vzťahov, a lásky, ktoré dieťa v predškolskom období v rodine a komunite získa, utvárajú jeho pohľad na svet, jeho sebadôveru, spôsob, akým komunikuje s inými ľuďmi a kvalitu vzťahov, ktoré bude schopné vo svojom ďalšom živote utvárať, a nesporne ovplyvňuje aj úroveň jeho schopností. Podľa Dočkala (2010) úroveň schopností takmer isto závisí od *kultúrneho ovplyvňovania*. V prípade detí z marginalizovaných rómskych komunít iný spôsob života Rómov, iné hodnoty (oproti majorite), utvárajú „iným spôsobom stimulujúce prostredie...kde je zvýšený dôraz na emocionalitu a sociálne fungovanie (podporujúce samostatnosť, praktickosť, vynaliezavosť, namiesto rozvíjania analyticko-syntetického myslenia. Kultúra rodiny ovplyvňuje aj postoje voči učeniu, voči škole. Mnoho rodičov rómskych detí má negatívne skúsenosti so školou, ktorú vnímajú ako nevyhnutné zlo, škola je pre nich nepriateľské prostredie a tento postoj sa často prenáša aj na deti.“ Cangár (2002) analyzuje dôvody negatívneho postoja rómskych rodičov ku školskému vzdelávaniu v súvislosti s kultúrou tradičnej rómskej rodiny, kde „vzdelanie malo u Rómov vždy vysokú hodnotu.“ Myslelo sa tým ale vzdelanie v rómskej kultúre, etike a v rómskych remeslách...vzdelanie malo zabezpečiť, aby sa dieťa naučilo všetkému, čo umožňovalo život v rodine, komunite, obci.. Dieťa sa správa v súlade s prostredím, v ktorom vyrastá a prejavy jeho správania sa v inom prostredí môžu považovať za neadekvátne a môžu byť negatívne vnímané (u rómskych detí možno v prejavoch správania postrehnúť silné a prudké emócie – pozitívne aj negatívne, premenlivosť v náladách, výskyt iracionálneho alebo neadekvátneho strachu), čo je však v ich prirodzenom domácom prostredí prijímané ako norma. „Škola pre rómske dieťa predstavuje iné zvyky, iné hodnoty a postoje, odlišnú kultúru, než je zvyknuté. Vyučovací jazyk je preň cudzí...je to konfrontácia s iným svetom“ (Cangár, 2002). Škola je vždy produktom určitej kultúry a to (v každom štáte) kultúry majoritnej spoločnosti, preto treba hľadať formy priateľské spôsoby myslenia detí, ale aj hodnotám, ktoré si osvojili vo vlastnej kultúre (Dočkal, 2010).

Odlíšnosti v kultúre rodiny obvykle nie sú horšie alebo lepšie, sú jednoducho rôzne. Ak chce učiteľka rozumieť deťom, mala by poznať rodiny detí – ich kultúru, „ktorá je významnou črtou rodiny, pretože vplýva na myslenie a konanie svojich členov“. Učiteľka by mala poznať

aj históriu rómskeho etnika, mať vedomosti z oblasti histórie, kultúry a rómskeho jazyka, ako aj o sociálnom zázemí detí – a prenášať tieto vedomosti do práce s rómskymi deťmi. Ignorovanie kultúry rodiny spôsobuje, že dieťa sa cíti podceňované, čo má negatívny odraz v jeho správaní. V triede, ale aj v celej materskej škole, smerujúcej k inklúzii, by mali byť prítomné prvky všetkých kultúr, z ktorých pochádzajú deti z danej materskej školy.

Uvádžeme niekoľko podnetov, ktoré napomáhajú pri podpore a rozvíjaní kultúrnej rozmanitosti v triede materskej školy:

- Knižnica v triede by mala obsahovať obrázkové a rozprávkové knihy, ktoré odrážajú rozdielne kultúrne a etnické prostredie, z ktorého deti v triede pochádzajú (učitelia by mali deťom čítať knihy, ktoré odkrývajú životné skúsenosti iných kultúr a etnických skupín), deti by sa mali učiť spoločne riekanky a básničky v materinských jazykoch detí v triede; v hudobnom oddelení by nemali chýbať ukážky rómskej hudby (podnetnou publikáciou, ktorá obsahuje notové záznamy rómskych piesní s textami v rómčine aj slovenčine je Antológia rómskej hudby od G. Adama, 2007).
- Socializácia dieťaťa sa uskutočňuje spôsobmi zhodnými s rodinnou kultúrou. Učiteľka vo svojej práci s deťmi čerpá z vlastnej skúsenosti a života, musí však brať do úvahy, že tieto skúsenosti sa líšia od tých, ktoré majú deti a rodičia z marginalizovaných rómskych komunít. Preto sú dôležité návštevy v rodinách, ktoré umožnia učiteľke lepší pohľad do rodiny, v prostredí bezpečnom pre rodinu, môže s rodičmi prediskutovať všetky dôležité veci, ktoré by mohli ovplyvniť adaptáciu dieťaťa v prostredí materskej školy a jeho dochádzku do materskej školy. Návšteva v rodine umožní učiteľke lepšie pochopiť, prečo sa dieťa správa určitým spôsobom a umožní jej vnímať ho ako súčasť jeho vlastnej kultúry. Pokiaľ nie je možná návšteva v rodine, stretnutie s rodinami detí sa dá uskutočniť napríklad v priestoroch komunitného centra, čo najbližšie prostrediu, z ktorého dieťa pochádza.
- Do výchovno-vzdelávacieho procesu je vhodné začleniť oslavy a tradičné sviatky rôznych kultúrnych a etnických skupín, ktoré slávia deti v triede.
- Ak deti (nielen z marginalizovaných rómskych komunít) navštevujúce materskú školu neovládajú dostatočne štátny jazyk, snahou učiteľky by malo byť zvládnutie základných slov v materinskom jazyku týchto detí, aby boli schopné s nimi lepšie komunikovať. Pri komunikácii je vhodné využívať rôzne vizuálne pomôcky, obrázky, gestá a predmety, uľahčujúce komunikáciu s týmito deťmi. Učiteľka by mala akceptovať rozdiely medzi

jazykom používaným v škole a jazykom, ktorý deti používajú doma, ale je dôležité opravovať nesprávne výrazy detí, ktoré nehovoria spisovne, používajú nárečie.

- V prípade, že rodičia dostatočne neovládajú štátny jazyk, je vhodné zabezpečiť bilingválnych dobrovoľníkov/asistentov ako tlmočníkov počas spoločných stretnutí,
- Zásadne nepoužívať a ani nepodporovať deti v používaní takých prirovnaní a komentárov, ktoré by nejakým spôsobom mohli raniť deti z iných rasových a etnických skupín (deťom treba primerane vysvetliť, prečo).

2 ROZVOJ PERCEPČNÝCH SCHOPNOSTÍ

Rozvoj zmyslového vnímania je jedným z najdôležitejších poznávacích procesov dieťaťa predškolského veku, umožňuje mu na základe dobre vyvinutých zmyslových orgánov diferencovať kvality predmetov a javov okolitého sveta. Vnímanie je podmienené vývinom centrálnej nervovej sústavy, činnosť receptorov, zapojených do vnímania sa na základe zdokonaľovania funkcií nervovej sústavy zjemňuje a spresňuje. Zapojenie viacerých zmyslov v edukačnom procese umožňuje dieťaťu komplexnejší zážitok z poznávania a prepojenie vnímania s motorickými funkciami je dôležitým predpokladom pre učenie sa a osvojenie si písania, čítania a počítania. Zraková a sluchová percepcia, ktoré sa u detí rozvíjajú už v predškolskom veku, sú podstatné najmä pri osvojovaní si čítania. Pri poruche zrakovej percepcie si dieťa pri nácviku čítania nezapamätá tvary písmen, zamieňa si písmená, ťažko si vybavuje písmená, slabiky, slová. Pri oslabenej alebo inak narušenej sluchovej percepcii nedostatočne rozlišuje jednotlivé hlásky, nedokáže spájať hlásky do slabík, slov a naopak rozložiť slová na slabiky a hlásky, nerozlišuje dĺžku slabík, rytmus slov a viet. Súbor cvičení, hier aktivít na rozvoj percepčných schopností sa prioritne zameriava zrakové a sluchové vnímanie, priestorovú a pravo-ľavú orientáciu.

2.1 Rozvoj zrakovej percepcie

Zrak je dominantným orgánom vnímania, takmer tretina všetkých prijímaných informácií je sprostredkovaných zrakom. Oko ako zrakový orgán umožňuje vnímanie farby tvaru, veľkosti, pohybu, priestoru a hĺbky. Pre kvalitu zrakovej percepcie a jej využitie pri osvojovaní si základov trivie je dôležitá *zraková diferenciácia* – schopnosť rozlišovať jednotlivé prvky a ich detaily. Táto schopnosť je potrebná pri rozlišovaní číslíc a písmen, aby nedochádzalo k ich zámene pri rozlíšení orientácie hore – dole, vpravo – vľavo (dominantné postavenie pri vnímaní má zrak; v období okolo 6 rokov sa oko pohybuje plynule hore, dolu, vpravo i vľavo, čo je predpokladom sledovania ruky pri písomnom a kresbovom prejave, Uváčková a kol., 2009). Oslabenie zrakovej diferenciácie vedie k sťaženej orientácii na ploche a k prehliadaniu dôležitých detailov.

Pri *zrakovej analýze a syntéze* ide o schopnosť rozkladať celok na prvky a z nich opätovne skladať zmysluplný celok. Dieťa je schopné zamerať sa na jeden detail, ktorý dokáže vnímať ako súčasť celku. V predškolskom veku už spravidla dokáže systematicky triediť predmety

podľa určitých zhodných znakov (farba, veľkosť), čo je jedným z dôležitých predpokladov pre zvládnutie písania a čítania. Tieto schopnosti podporuje dobrá *zraková pamäť*, ktorá umožňuje dieťaťu vybaviť si napríklad tvar písmen alebo číslíc.

Aktivity na rozvoj zrakovej diferenciácie, zrakovej analýzy a syntézy a rozvoj zrakovej pamäte

Častou aktivitou pri rozvoji zrakového vnímania je triedenie drobných predmetov podľa určitého kritéria – farby, veľkosti, či tvaru, materiálu, vkladanie predmetov rôznych tvarov do zodpovedajúcich otvorov, skladanie rozstrihaných obrázkov (ako v prípade puzzle, začíname najskôr väčšími kúskami, postupne rozstrihané časti zmenšujeme).

Hra „**Hľadáme, hľadáme...**“ je zameraná na rozlišovanie predmetov v okolí - v miestnosti dieťa napríklad ukáže na všetky veci guľaté, drevené, červené a pod, na prechádzke vonku môže hľadať oblečenie ľudí rovnakej farby, rovnaké stromy, rovnako vysoké budovy a pod., môže však nielen vyhľadávať podobnosti ale určovať aj odlišnosti.

Obmenou hry je hra „**V čom sme rovnakí a v čom sa líšime**“ - deti, sediace v pároch oproti sebe vyhľadáujú a popisujú nielen podobnosti ale aj rozdiely; analogicky dieťa môže porovnávať dva obrázky a hľadať odlišnosti a podobnosti.

V hre „**Pozri a nájdi**“ ide o vyhľadávanie konkrétnych predmetov na obrázku, dieťa ich má nájsť, má určiť ich počet, nájsť zašifrované predmety alebo tvary napríklad v šrafovanom obrázku, nájsť v rade ten obrázok, ktorý sa zhoduje so vzorom, doplniť neúplné obrázky, a pod. Veľmi obľúbenou a častou aktivitou na rozvíjanie zrakových a zrakovo-motorických schopností sú rôzne drobné skladačky, puzzle, mozaiky, tangramy.

V cvičeniach na zrakovú pamäť po krátkej expozícii predmetov alebo obrázkov majú deti vymenovať, nakresliť alebo doplniť chýbajúce predmety či obrázky, napríklad im na krátku chvíľu ukážeme kartu z pexesa, potom ho zakryjeme a pýtame sa, čo na karte bolo? (v obmene aktivity predmety dáme pod deku, dieťa ich hľadá a pýtame sa: čo tam bolo a ako to išlo za sebou? zistíme, čo si dieťa pamätá a či vie určiť poradie).

2.2 Aktivity a hry na rozvíjanie sluchovej percepcie

V hre „Uhádni zvuk“ deti najprv rozlišujú rôzne nehudobné a postupne aj hudobné zvuky.

Pomôcky: improvizovaný paraván, kľúče, pohár s lyžičkou, sušený hrach v pohári, ozvučné drievka, malý zvonček, drobné korálky v pohári, pohár s vodou a prázdny pohár, Orffov inštrumentár.

Postup hry: Deti utvoria kruh v strede triedy. Postupne, za improvizovaným paravánom vydávame rôzne nehudobné a neskôr aj hudobné zvuky. Po každom vydaní zvuku vyjdeme spoza paravánu so slovami „uhádni zvuk“ a vyvoláme jedno z hlásiacich sa detí, ktoré má uhádnuť daný zvuk. Aby sme hru zjednodušili, deti nemusia zvuky zásadne iba pomenovať. Stačí, ak idú za paraván vybrať vec alebo detský hudobný nástroj z Orffovho inštrumentára, na ktorom sa vyludzuje príslušný zvuk. Následne ide hádajúce dieťa s touto vecou medzi deti do stredu kruhu, daný zvuk napodobní, pričom si samo overí, že ide o rovnaký zvuk. Úlohou ostatných detí v kruhu je skontrolovať správnosť vykonania úlohy a hra pokračuje ďalej.

Deti postupne hádajú demonštrovaný zvuk, napr.:

- štrngotanie kľúčmi,
- štrngotanie lyžičkou v pohári,
- štrngotanie drobnými korálikmi v pohári,
- štrngotanie sušeným hrachom v pohári,
- štrngotanie fazuľou v pohári,
- prelievanie vody z jedného pohára do druhého,
- krčenie papiera,
- klopanie ozvučnými drievkami o seba,
- zvonenie malým zvončekom,
- klopanie plstenou paličkou na blanu bubienka,
- klopanie plstenou paličkou na hranu bubienka,
- hra kovovou paličkou na triangel,
- hra paličkami na metalofón,
- hra paličkami na zvonkohru a iné.

Obmenou môže byť hra, v ktorej jedno dieťa demonštruje iným deťom nejaký zvuk a deti daný zvuk uhádnu. Postupne sa v zadávaní zvukov pre iné deti vystriedajú všetky deti, príp. aj vo väčšom časovom horizonte. Neskôr deti aj pomenujú daný zvuk, napr. „zazvonil zvonček“ a iné.

Jedným z variantov hry môže byť vymýšľanie metódou voľných asociácií, čo deťom daný zvuk pripomína, alebo v akých situáciách by sa mohol vyskytnúť, napr. „miešame lyžičkou cukor v hrnčeku“; „na rannom cvičení chodíme podľa bubienka“; „zvončekom sa zvoní na Vianoce“ ; „na zvonkohru hráme, keď spievame“ a iné.

V inom variante aktivity „**Uhádni zvuk**“ môžeme zasa demonštrovať rôzne zvuky prostredníctvom digitálnych technológií, napr. zvuky prírodného charakteru – cval a dupot koňa, šum stromov vo vetre, zurčanie vody v potôčiku alebo hukot vody v rieke; bzukot včely; ďalej rôzne zvuky technického charakteru – zvuky rôznych dopravných prostriedkov – lietadla, pohybujúceho sa auta, autobusu, vlaku, príp. aj električky a trolejbusu; príp. zvonenie mobilu, ťukanie písmen do SMS-ky a iné.

V hre „**Uhádni, odkiaľ ide takýto zvuk?**“ deti rozlišujú zdroj a smer zvuku.

Pomôcky: kľúče, zvonček, ceruzka a rôzne hračky a predmety z hracích kútikov alebo centier.

Postup hry: Deti stoja v malom kruhu, držia sa navzájom okolo pásu tak, aby mali čo najviac zúžené zorné pole a nevideli na všetky časti triedy, príp. majú aj zatvorené oči. Postupne, po zadávaní jednotlivých zvukov hádajú, odkiaľ ide zvuk. Opäť nemusia smer zvuku presne pomenovať. Stačí, keď jedno z detí, ktoré uhádlo, odkiaľ ide zvuk, ide na príslušné miesto, napr. do príslušného kúta, k príslušnému oknu, za dvere, ku katedre a pod. a tak dá najavo, že pozná miesto – smer daného zvuku. Potom ukáže vec, ktorou sa daný zvuk rozozvučal a určí tak zdroj zvuku. Následne daný zvuk napodobní, čím sa overí správnosť riešenia úlohy.

Učiteľ/učiteľka v rôznych kútoch a miestach triedy vyludzuje zvuky, napr.:

- ❑ ťuká ceruzkou o skriňu v kúte,
- ❑ v inom kúte štrngoce kľúčmi,
- ❑ zvoní stredne veľkým zvončekom tesne za dverami,
- ❑ zatĺka kladivkom klinec na drevenú podložku v pracovnom kútiku či centre,
- ❑ búcha dlaňou o katedru,
- ❑ klope na okenné sklo v jednom z kútov,
- ❑ klope kockami o seba tesne pri dverách,
- ❑ pohybuje bábikou, tak, aby plakala v jednom z hracích kútikov a iné.

Obmenou hry je, že v zadávaní zvukov sa striedajú jednotlivé deti. Postupne môžu vymýšľať aj námety na konkrétne vyludzovanie zvukov a samotné zdroje zvuku, napr. dupot v jednom

z kútov triedy a iné. Opäť neskôr deti aj slovami vyjadria, o aký zvuk išlo, napr. „zaklopal/a si na okno“ a pod.

Ďalším variantom sú hry s ozývajúcim sa hlasom z rôznych kútov triedy. Pri týchto hrách môže mať dieťa, ktoré háda, komu hlas patrí a z ktorého smeru ide aj zaviazané oči. Jeho úlohou je uhádnuť smer zvuku, príp. identifikovať presne to dieťa, ktoré hovorilo, alebo spievalo.

Túto hru možno hrať aj tak, že deti stojace v kruhu jednoduchou melódiou spievajú: „Ako sa voláš?“, pričom vybrané dieťa, aby neprezradilo svoje meno v jednom kúte otočené do triedy spieva komickú odpoveď, napr.: „Nevolám sa sveter“ (alebo ceruzka, lopta, bábika, veвериčka, medveď a iné). Ďalšie dieťa so zaviazanými očami, otočené chrbtom k deťom v inom kúte presne identifikuje to dieťa, ktoré spievalo „nevolám sa...“ Po uhádnutí hra pokračuje výmenou detí. Ak sa nestihnú vystriedať všetky deti počas 20-tich minút, hru po krátkom čase zopakujeme znova.

Iným variantom je „**Hra na telefón**“, v ktorej dieťa opakuje presne slová a krátke, spravidla dvojslovné slovné spojenia, ktoré mu šepkáme zo vzdialenosti 2,5 – 3 metre.

Postup hry: Deti sedia úplne potichu v polkruhu na stoličkách. Ticho v triede môžeme navodiť nasledovným vzburdením záujmu (evokáciou): „Ocitli sme sa v tichej krajine. Nehovorili v nej ani ľudia, ani vtáky nespievali, ani zvieratá nevydávali žiadne zvuky, ba dokonca ani žiadne prístroje nehrmotali. Skrátka, nebolo v tej krajine počuť celkom nijaký zvuk. Deti sa v nej mohli hrať iba tichú „Hru na telefón“ a my sa ju teraz zahráme.“

Jedno dieťa, ktoré sme vyvolali, postavíme do kúta triedy a šepkáme postupne so zreteľnou artikuláciou jedno slovo, napr. „zima, mama, čokoláda, topánka, mravec, pavúk, auto, lopatka a iné“ alebo dve slová „studená zima, dobrá mama, mliečna čokoláda, malá topánka, usilovný mravec, veľký pavúk, modré auto, červená lopatka a iné“, ktoré dieťa po nás zreteľne a nahlas zopakuje tak, aby slovo či slovné spojenie počuli všetky deti a mohli tak kontrolovať správnosť zopakovania šepkaného slova.

Poznámka: Táto hra je zároveň aj najjednoduchším vhodným diagnostickým prostriedkom na zisťovanie úrovne sluchu jednotlivých detí.

Podobne zameraná je aj hra „**Na tichú poštu**“.

Postup hry: Deti stoja v zástupe jeden za druhým. Dieťa, ktoré stojí posledné pošepká so zreteľnou artikuláciou najprv nejaké slovo, napr. „čiapka“ dieťaťu, ktoré stojí pred ním

a postupne si šepkajú toto slovo všetky deti. Potom dieťa, ktoré stojí prvé, dané slovo vysloví nahlas. Náročnejšou obmenou je, keď si deti šepkajú vetu, napr. „Sliepka zniesla vajce“. Táto hra sa niekedy stáva úplne komickou, lebo šepkaním a nepochopením slov a viet vzniknú vtipné nezmysly.

V hre „**Opakujte po mne...**“, deti napodobňujú v rôznych slovných spojeniach úvodné slová hudobno-pohybovej hry „Zla-tá brá-na“ (vo forme pentatoniky, pričom nemusí byť zachovaná aj presná dĺžka slabík ako v slovách Zlatá brána).

Postup hry: Deti sedia v polkruhu a opakujú v skupinách (napr. po skupinách s určitými kritériami, iba chlapci, iba dievčatá, iba chlapci v modrých nohaviciach, alebo dievčatá s dlhými či krátkymi vlasmi a pod.) po nás zaspievané zadávané slovné spojenia.

Napr. predkladáme deťom spievané slovné spojenia:

- zla-tá rybka,
- veľ-ký med-veď,
- múd-ry Jan-ko,
- pek-ná Tá-ňa,
- ma-lá myš-ka,
- veľ-ký hr-niec,
- ma-lý ta-nier a iné.

Náročnejšou obmenou môže byť hra, v ktorej deti po jednom, aj samostatne vymýšľajú slovné spojenia, ktoré sa podobajú úvodným spievaným slovám hudobno-pohybovej hry „Zlatá brána“.

Ďalším variantom na rozoznávanie hlasu je hra „Ktorý vtáčik spieval?“

Postup hry: V strede triedy je jedno dieťa so zviazanými očami. Ďalšie dieťa je vzdialené na 2,5 – 3 metre a na naše tiché vyzvanie spieva úryvok zo známej piesne, napr. „Prší prší“, „Pec nám spadla“, „Jedna druhej riekla“ a pod. a po našom zastavení spevu vysloví vetu „Ktorý vtáčik spieval?“ a dieťa so zviazanými očami identifikuje dieťa, ktoré spievalo.

Na sluchové vnímanie je aj hra „**Povedz, koľkokrát som zatlieskal/a“?**

Postup hry: Túto hru môžeme hrať s vybraným dieťaťom individuálne aj počas hier a hravých činností. Zavoláme si jedno dieťa k sebe do tej časti triedy, kde sa práve nehrajú deti. Postavíme dieťa chrbtom k nám a zatlieskame napr. dvakrát a na otázku „povedz, koľkokrát

som zatlieskal/zatlieskala? dieťa určí počet tlesknutí. Vystriedame v tejto hre čo najviac detí, lebo aj táto hra je vhodným diagnostickým prostriedkom na overenie si úrovne sluchového vnímania konkrétneho dieťaťa.

Náročnejšou obmenou hry je, keď sa dieťa otočí k nám tvárou a na slová „zopakuj po mne rovnaké tleskanie“ opakuje po nás rovnaké rytmické tleskanie, napr. v rytme „tá – tá –ta – ta“ alebo „ta – tá – ta – ta“; „ta – ta – ta – tá“. Hru môžeme hrať aj tak, že zadávané rytmické figúry hráme na rytmických nástrojoch Orffovho inštrumentára, napr. na ozvučných drievkach, na bubienku a deti nám ich na tom istom rytmickom nástroji aj opakujú.

Ešte ďalším variantom tejto hry môže byť opakovanie a tleskanie krátkych a dlhých slabík, napr. ba – ba – bá – bá a iné.

3 PRIESTOROVÁ A PRAVO-ĽAVÁ ORIENTÁCIA

3.1 Priestorová orientácia

V známej hre „**Povedz, kam som položil/a...**“ dieťa/deti určujú polohu vecí a predmetov v triede.

Postup: Najprv vyzveme deti, aby sa dobre poobzerali po triede a potom sa porozprávame o tom, že všetko, všetky hračky a všetky veci majú v triede svoje miesto. Uvedieme niekoľko príkladov, napr. knihy sú na poličke, stoličky pri stolíkoch, tabuľa na stene, bábika v kočiari a iné. Potom vezmeme jednu hračku alebo vec, ktorú deti vyberú a následne ju kladieme na rôzne miesta. Hneď ako túto hračku alebo vec niekde položíme, pýtame sa „povedz, kam som položil/a, napr. kocku a dieťa nám prostredníctvom predložiek miesta určia čo najpresnejšiu polohu, napr. na, vedľa, pod, nad, pri, hore, dole, medzi a iné. Úlohou ostatných detí je priebežne kontrolovať správnosť určenia zadanej polohy hračky alebo predmetu.

Variantom tejto hry je „**Zatúlaná hračka alebo vec**“ a úlohou dieťaťa je určiť umiestnenie predmetu v priestore vzhľadom na iný objekt.

Pomôcky: rôzne známe hračky a veci, ktoré sa bežne nachádzajú v triede

Postup hry: V príprave na hru, urobíme v triede malé zmeny tak, že niektoré hračky a veci uložíme na neobvyklé miesto. Potom povieme deťom, že „niektoré hračky a veci sa nám v triede zatúlali. Keď sa však dobre poobzeráme, tak ich nájdeme a upravíme ich na to miesto, kde väčšinou bývajú a kam patria. Keď deti zistia, ktorá hračka je na inom mieste, idú ju vrátiť na pôvodné miesto a svoju činnosť komentujú, napr. „Bábiku som dala do kočiara, knihu na poličku, vázu na stôl, stoličku som zasunula k stolu“ a iné.

Podobne zameraná je hra a cvičenie „**Postav sa, kam ti povieme**“ na rozvíjanie priestorovej orientácie, v ktorej zadávame dieťaťu inštrukcie typu: „Postav sa vedľa stola, pred tabuľu, za stoličku, do stredu triedy, do kúta a iné.“ Alebo: urobíme z kociek dvor (príp. ho ohraničíme nejakou šnúrou a pod.) a zadávame dieťaťu inštrukcie typu: „Mačku postav vedľa psíka, okolo sliepky usporiadaj do kruhu malé kuriatka, teraz daj psíka do budy, kohúta postav do kúta dvora“ a pod. Takto zamerané hry môžu byť rôzne motivované.

Obmenou na precvičenie priestorovej orientácie je aktivita „**Povedz, kde je?**“

Pomôcky: plastové rovinné geometrické útvary pre každé dieťa a väčšie geometrické tvary s magnetkami.

Postup hry: Dieťaťu zadávame jednoduché slovné inštrukcie, ktorými si overíme, či už deti rozlišujú tieto tvary, napr. „Vyhľadaj iba trojuholníky, teraz vyhľadaj iba štvorce, teraz zasa kruhy a nakoniec obdĺžniky“. Potom umiestnime geometrické tvary rôznym spôsobom na magnetickej tabuli a následne dieťa zoskupuje rovnakým spôsobom svoje geometrické tvary na stole. Skontrolujeme správnosť zoskupenia a príp. pomocou vhodných otázok dovedieme dieťa k správne vyriešeniu úlohy. V ďalšej časti tejto aktivity sa pýtame: „*Vedľa čoho je trojuholník?*“ (*Vedľa kruhu a štvorca.*), „Čo je medzi štvorcom a kruhom?“ (*Červený trojuholník.*) „Čo je pod obdĺžnikom?“ (*Kruh*) „Čo je nad obdĺžnikom?“ „Vymenuj všetky tvary, ktoré sú vľavo od štvorca a ktoré sú vpravo od štvorca.“ a pod.

Ďalším variantom je známa aktivita „**Hádaj, čo sa zmenilo**“ na postreh a presné určenie polohy hračiek a predmetov.

Postup hry: Jedno dieťa vyzveme, aby si presne zapamätalo ako sú hračky a veci v triede usporiadané a to iba tie veci, ktoré sú vedľa seba. Potom toto dieťa pošleme na chvíľočku za dvere a rýchlo spolu s deťmi potichu položíme nejakú hračku alebo predmet inakšie, ako obvykle býva. Úlohou dieťaťa, ktoré sa vrátilo do triedy je potom uhádnuť, čo sa zmenilo a čo najpresnejšie opísať na reálnych hračkách a predmetoch túto zmenu v usporiadaní, napr. „*rozprávková kniha bola predtým medzi knihami a teraz je medzi bábikou a medvedíkom...*“; podobne sa možno hrať s obrázkami, s ich usporiadaním, alebo s chýbajúcim obrázkom.

Hry a cvičenia na postreh, vizuálnu pamäť a priestorovú orientáciu „**Uhádni, čo je inakšie?**“, Postup hry: Povieme, že sa budeme hrať zaujímavú hru, v ktorej budú mať deti za úlohu všimnúť si a uhádnuť, ktorý z predmetov alebo hračiek je umiestnený inakšie (v inom postavení) ako druhé predmety. Napríklad: vedľa seba je usporiadaných šesť bábik sediacich dopredu, pričom jedna z nich je otočená nabok. Dieťa čo najpresnejšie opíše, čo je inak v zoskupení a určí, ktorá z bábik a v akom poradí je otočená inakšie. Napr.: „*Spolu sedí na policike vedľa seba päť bábik. Štyri bábiky sú otočené dopredu, len piata bábika je otočená nabok.*“ Alebo: na papier nakreslíme parkovisko so šiestimi autami v dvoch radoch. V oboch radoch sú autá otočené väčšinou dopredu, pričom v každom rade je jedno auto otočené naopak – dozadu. Dieťa určí, ktoré autá sú zobrazené rovnako a ktoré naopak

a presne opíšu aj ich poradie. Napr.: „*Štvrté auto v hornom rade je obrátené na inú stranu, naopak.*“

Obmenou je, že nakreslíme aspoň šesť jednoposchodových domov, pričom jeden z domov má určený počet okien a dverí. Sú to štyri okná (dve okná v prízemí a dve okná na poschodí) a jedny dvere uprostred. Ďalšie domy sú zobrazené tak, že chýba niektoré z okien, alebo dvere, úlohou dieťaťa je dokresliť obrázok, aby zodpovedal prvému, správne nakreslenému. Podobným spôsobom možno zhotoviť rôzne jednoduché pracovné listy s dokresľovaním.

3.2 Pravo-ľavá orientácia

Podľa Leskovjanskej (2014) pravo-ľavú orientáciu na telesnej schéme zvláda len deväť percent detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a len tri percentá sa orientuje v pravo-ľavých smeroch v priestore. Spolu s rozvojom priestorovej orientácie a pohybu očí v smeroch zľava doprava a zhora dole je pravo-ľavá orientácia kľúčová pre rozvoj schopnosti čítania.

Hry a cvičenia na precvičovanie pravo-ľavej orientácie

„Napodobňuj po mne“

Postup: Posadíme sa vedľa dieťaťa tak, aby nás dobre videlo. Obaja (dieťa i učiteľka) máme tvár obrátenú rovnakým smerom. Začíname slovami: „*Niečo ti teraz budem predvádzať a ty ma čo najpresnejšie napodobňuj.*“ Uskutočňujeme nasledujúce pohyby a zostávame v tomto postojí tak dlho, dokiaľ i dieťa tieto pohyby neuskutoční. Sledujeme pozorne, či je náš postoj i postoj dieťaťa skutočne rovnaký, či napr. naša pravá ruka aj pravá ruka dieťaťa je v tej istej pozícii (sedíme preto vedľa dieťaťa). V tomto cvičení dieťa iba napodobňuje dané pohyby.

Sledujeme, či dieťa dodržiava aj poradie pohybov, položíme:

- pravú ruku na pravé ucho a ľavú ruku na ľavé koleno,
- pravú ruku na ústa a ľavú ruku na ľavé koleno,
- pravú ruku na ústa a ľavú ruku na hlavu,
- pravú ruku na pravé koleno a ľavú ruku na hlavu,
- pravú ruku na pravé rameno a ľavú ruku na hlavu,

- pravú ruku na pravé rameno a ľavú ruku na ústa,
- pravú ruku na pravé rameno a ľavú ruku na ľavé oko,
- pravú ruku na hlavu a ľavú ruku na ľavé oko,
- pravú ruku na hlavu a ľavú ruku na ústa,
- pravú ruku na pravé koleno a ľavú ruku na ústa,
- dotknúť sa prstov na ľavej nohe pravou rukou (deťom pomáhame prekrižiť stredovú os ich tela) a pod.

Po zvládnutí napodobňovania môžeme cvičenie zopakovať so slovnými inštrukciami, napr. „Polož pravú ruku na ľavé koleno“ a pokračovať v cvičeniach v poradí, ako pri napodobňovaní. Týmto cvičením si zároveň overíme, do akej miery si dieťa osvojilo vnímanie vlastnej telesnej schémy. K nácviku krížového pravidla je možné použiť bábiky, plyšové hračky a podobne.

„Odkiaľ fúka?“

Aby sme deťom uľahčili chápanie pojmov vpravo a vľavo môžeme využiť pásiky krepového papiera – na ukazovák pravej ruky dieťaťa uviažeme modrý pásik, na ukazovák ľavej ruky uviažeme červený pásik a postupne ich vyzveme, aby sa otočili a silno zafúkali ako vetrík na pravú stranu, s modrým pásikom, potom na ľavú stranu. Inštrukciu k striedaniu strán si môžu deti posielat' v kruhu, tak, aby každé z nich raz určovalo smer vetra.

„Som na mieste, a predsa sa pohybujem“

Postup: *Dieťa najprv stojí* na oboch nohách, potom v podrepe, so zdvihnutými rukami, rozkročene, na špičkách, na jednej nohe, so zatvorenými očami a pod.

Sochy

Postup: Vezmeme dieťa za ruky a spoločne sa točíme v kruhu. Náhle sa zastavíme a zaujmeme nejaký postoj, v ktorom nehybne zotrváme niekoľko sekúnd. Úlohou dieťaťa je zaujať a zopakovať po nás čo najpresnejšie rovnaký postoj. Táto istá hra môže mať ďalšiu obmenu, napríklad, že dieťa behá v určitom priestore, alebo sa niekoľkokrát otočí okolo

vlastnej osi (najviac štyrikrát) a na dohovorený signál (tlesknutie alebo zvolanie „urob sochu“ a pod.) samostatne vytvorí sochu.

„Vpravo, vľavo, dopredu a dozadu“

Postup: Dieťa pochoduje v kruhu a na základe slovných inštrukcií učiteľky vykonáva pohyby. Keď zavoláme *"pravá/ľavá ruka hore"*, zodvihne pravú alebo ľavú ruku hore, na pokyny *"dopredu/dozadu"* buď predpaží, alebo zapaží oboma rukami súčasne, či zloží ruky na prsia alebo spojí ruky za chrbtom. Zmeny pohybov môže dieťa vykonávať aj podľa iných dohovorených signálov – s využitím detských rytmických hudobných nástrojov (Orffov inštrumentár) a pod.

Náročnejšou obmenou je, keď dieťa ukazuje podľa pokynov miesta na vlastnom tele, napr. ľavé koleno, pravú ruku, pravé ucho, ľavé oko, ľavé rameno, pravý lakeť a pod.

„V doprave“

Postup: Deti sú rozdelené do dvoch zástupov. Pohybujú sa v úlohách áut a iných cestných dopravných prostriedkov alebo chodcov v protismere po tej istej vyznačenej ceste alebo chodníku iba vpravo, pričom si majú možnosť prakticky overiť, že napriek tomu, že všetci chodia alebo jazdia vpravo, nezrazia sa.

Podobným spôsobom na využitie rôznych možností priestorových vzťahov možno uskutočňovať aktivity a pohybové hry, v ktorých sú zastúpené rôzne predmety. Úlohou dieťaťa je vykonať nejaký pohyb vzhľadom na určitý predmet alebo hračku, napríklad: postaviť sa vpravo od tabule, od stola, vlastnej stoličky..., položiť ľavú ruku na strechu kočíka, na operadlo stoličky, na stred stola a pod.

V predškolskom veku by mala byť ustálená preferencia dominantnej ruky. Pozorovaním zistíme, ktorú ruku dieťa používa pri manipulácii s predmetmi, na uchopovanie alebo dvíhanie rôznych predmetov a na ktoré ucho si prikladá slúchadlo pri hre s telefónom. Pri pozorovaní dominancie ruky nechajte deti, aby pri stavaní kociek alebo stavebníc striedali ruky tak, že jednu farbu umiestnite na ich pravej strane a druhú farbu na ľavej strane. Sledujte postupy a využívanie rúk dieťaťa.

Vnímanie času a časovej postupnosti

Ľudia sú vo všeobecnosti nastavení vnímať čas určitým konkrétnym spôsobom, ktorý im umožňuje časovú orientáciu v udalostiach okolitého sveta a v ich individuálnej histórii. Podľa

Zimbarda a Boyda existuje šesť časových perspektív, podľa ktorých ľudia nahliadajú na plynutie času, podľa toho, či sú orientovaní skôr na minulosť, na spomienky, tradície, alebo žijú prítomnosťou, ich konanie je ovplyvnené aktuálnou skutočnosťou a ľudia, čo sú orientovaní do budúcnosti (v každej z týchto orientácií sú po dve rozdielne charakteristiky). Fenomén vnímania času ako života v prítomnosti u Rómov nie je dostatočne preskúmaný. Pri práci s predškólakmi z marginalizovaných rómskych komunít sa sústreďíme na rozvoj schopnosti lepšie sa orientovať v častiach dňa, v ročnom cykle a zmenách, ktoré sa v ňom opakujú (jar, leto, jeseň, zima, isté udalosti, týždne, mesiace, dni týždňa a pod.). Vnímanie časovej postupnosti je dôležité pre chápanie postupnosti úloh, pojmy ako prvý a posledný. Nepochopenie môže byť príčinou ťažkostí v ťažšom osvojovaní si vedomostí, ktoré sú založené na predvídaní následného deja, pre určenie príčin a následkov, pri osvojovaní písania sa môžu prejavovať zámenou písmen a číslíc.

Aktivity na rozvoj vnímania času a časovej postupnosti

V hre na „**Triedny vlak**“ potrebujeme pomôcky: farebný kartón a fotografie detí

Postup:

1. Vytvoriť farebne rozlíšených 12 vagónov, formátu A3, každá farba predstavuje jedno ročné obdobie (12 vagónov – 4 farby) a 1 lokomotívu s nápisom ROK. Do každého vagóna sa vlepia fotografie 9 x 13 podľa toho, kedy sa dané dieťa narodilo nad foto sa napíše meno dieťaťa a pod foto dátum narodenia;

2. Vlak sa prilepí na jednu zo stien. Nad vlak (jednotlivé vagóny) možno vyrobiť znaky prírody (zima – vločky, a pod.);

Farebným rozlíšením pochopia deti striedanie ročných období, mesiacov (tri zelené vagóny značia 1 ročné obdobie - JAR), dokážu pomenovať mesiac a ročné obdobie, v ktorom sa narodili, dokážu spočítať v danom mesiaci ročné obdobia), počet narodených detí (matematické predstavy), osvojujú si grafickú podobu písma, poznávajú farby).

Mesiace môžu byť znázornené v akomkoľvek tvare (ježkovia, lienky...).

Pre ďalšiu aktivitu „**Rok a jeho štyri deti**,“ zameranú na rozvoj vnímania času potrebujeme nasledovné pomôcky: nožnice, lepidlo, tvrdý podkladový biely papier, farebný papier, dúhový papier, obyčajnú ceruzka.

Postup:

1. Nakreslite si na tvrdý biely podkladový papier jednotlivé znaky štyroch ročných období.
2. Vystrihnite ich.
3. Nalepte farebný (dúhový) papier.
4. Čiernou tenkou fixkou dokreslite očka, tykadlá alebo iné menšie časti tváre.
5. Pomôcka slúži na priradovanie jednotlivých obrázkov k ročným obdobiam.

Deti môžu s pomocou učiteľky vymyslieť krátke básničky alebo riekanky k jednotlivým ročným obdobiam. Jednotlivé znaky ročných období možno znázorniť aj symbolmi – domček, plot a strom v zime bez listov, na jar s pučiacimi kvetmi, na jeseň farebné listy, na leto plody.

4. MOTORIKA A GRAFOMOTORIKA

4.1. Motorika

Dieťa v predškolskom veku je aktívne, spoločenské, samostatné. Každým dňom sa u neho rozvíja fyzická sila, koordinácia pohybov, rovnováha a vytrvalosť, hrubá i jemná motorika, vyhraňuje sa dominancia jednej ruky. *Dieťa je ustavične v pohybe, ktorý dokáže kontrolovať, dieťa vie narábať nožničkami, ceruzou, štetcom - dokáže strihať, krájať, lepiť, trhať, kresliť, písať, spresňuje sa jeho vnímanie*, pri pohybových hrách (najmä vonku) si deti začínajú uvedomovať, ako sa správa ich telo v rôznych polohách. V tomto veku sa rozvíjajú fyzické sily a zručnosti, ktoré bude dieťa potrebovať v neskorších rokoch. Dôležité je, aby sa rozvíjali veselým a nesúťaživým spôsobom, aby z nich mali deti radosť a príjemný zážitok

4.1.1 Hrubá motorika

Dieťa vo veku 5 až 7 rokov má spravidla rozvinuté psychomotorické zručnosti spojené s hrubou aj jemnou motorikou. V oblasti hrubej motoriky dokáže:

- chodiť koordinovane so správnym odvíjaním chodidla a sprievodným pohybom paží;
- plynulo chodiť po schodoch aj vo dvojici hore, dole;
- plynulo chodiť medzi prekážkami i v nerovnom teréne;
- striedať rôzne druhy chôdze ako aj chodiť v útvaroch;
- správne technicky behať s pravidelným dýchaním a orientovaním sa v priestore;
- vydrží stáť na jednej nohe;
- dokáže poskakovať na jednej nohe;
- skákať do stoja rozkročného; skákať s rozbehom
- plaziť sa na bruchu i na chrbte po rovnej i mierne šikmej ploche;
- vystupovať a zostupovať po primeranom náradí, napr. po rebríku;
- hádzať loptu so správnym postojom, správnym náprahom a švihom pažami horným oblúkom;
- hádzať a chytať väčšiu loptu vo dvojici;
- urobiť kotúl vpred s prípadnou pomocou aj opakovane;
- pohybovať sa kultivovane, tanečným krokom s hudobným sprievodom; zosúladiť pohyby a celkový pohybový prejav s hudbou, reagovať na zmeny rytmu, tempa a dynamiky.

Ťažkosti pri osvojovaní si a zvládnutí týchto cvikov indikujú zaostávanie dieťaťa v oblasti hrubej motoriky a môžu nepriaznivo ovplyvniť rozvoj napríklad jemnej motoriky, grafomotoriky, vizuomotoriky, priestorovej orientácie a podobne. V materskej škole sa bežne v edukačných činnostiach využívajú cviky na rozvoj pohybovej koordinácie a na posilnenie obratnosti a telesnej zdatnosti. Uvádzame výber tých, ktorými možno tieto funkcie rozvíjať:

- krúženie pažami v ramennom kĺbe v stoji, kľaku, sede;
- pritísnutie chrbtice k stene (v stoji) a v ľahu k podlahe;
- posadenie sa z ľahu na chrbte do sedu a späť;
- obrátenie sa z ľahu na chrbte na brucho a späť;
- chytenie drobných predmetov prstami rúk a nôh;
- uchopenie a zodvihnutie lopty oboma chodidlami v sede;
- spojenie chodidiel v sede - vytvoriť z nich "okienko";
- hojkanie na chodidlách;
- drep s rovným chrbtom;
- chytenie väčšej lopty oboma rukami na vzdialenosť 3 - 4 m;
- odrážanie lopty od zeme, jej chytenie;
- státie na jednej nohe a upaženie, poskoky na jednej nohe.

Cvičenia, hry a aktivity na rozvoj hrubej motoriky a obratnosť

Pohybovú obratnosť detí rozvíjajú mnohé aktivity na ihrisku, kde využívame nielen dostatok priestoru na beh, skákanie, chôdzu, ale preliezačky, laná, siete (podľa úrovne obratnosti a sily detí). V aktivite „**Chôdza a beh v priestore s vyháňaním**“ si deti rozvíjajú rýchlu reakciu, postreh, vzájomnú ohľaduplnosť a schopnosť poskytovať i prijímať pomoc.

Postup: Úlohou dieťaťa je pohotovo reagovať pri chôdzi a behu v priestore na určité signály. Deti chodia v kruhu podľa rytmu bubienka a na zmeny zvukových signálov (úderu, búchanie paličkou s rôznou intenzitou, jemné klopanie rukou o blanu bubienka, údery o hranu bubienka a pod.) striedajú rôzne druhy chôdze. Cvičenie môžeme obohatiť využitím náčinia – napr. deti môžu chodiť s vrecúškom na hlave, s palicou, ktorú držia lakťami za chrbtom a pod.). Chôdzu a beh môžu striedať skoky a výskoky, deti môžu chodiť chodia na špičkách alebo na pätách, pričom rôzne druhy chôdze, skokov a poskokov sa môžu striedať aj s hudbou (podľa výrazu hudby – piano, forte, staccato, legato a pod). Obmenou je pohybová hra „na autá“ (alebo na rôzne dopravné prostriedky), ktorej podstatou je beh s vyháňaním a prerušenie behu

na zvukové a svetelné signály s využitím stop-terčika alebo učebnej pomôcky – svetelného semaforu.

Hry a cvičenia na zdokonaľovanie rovnováhy a koordinácie pohybov

Balansovanie s predmetmi

Pomôcky: lopta, kniha, polystyrénový hranol, vrecúško naplnené ryžou, kýblik naplnený vodou, ping-pongová loptička, švédka lavička, švihadlo

Postup: Dieťa chodí s loptou, ktorú si pridržiava na hlave (alebo je položená na vystretých rukách - v predpažení) po vyznačenej čiare alebo po lavičke; musí s loptou prekročiť alebo podliezať cez švihadlo; chodí s ping-pongovou loptičkou v detskej lopatke po čiare alebo po lavičke. Môže balansovať po vyznačenej čiare, rovnej alebo klukatej, s nejakým iným predmetom na hlave, napr. s knihou, polystyrénovým hranolom, vrecúškom naplneným ryžou a pod.; môže chodiť aj s vedierkom, hrnčekom alebo lyžicou naplnenou vodou. Zložitejším variantom kde je chôdza – *balansovanie v upažení po obrátenej švédskej lavičke* ako po kladine. Ďalšou obmenou je známa hra *bocian*, v ktorej dieťa stojac na jednej nohe drží na chvíľu rovnováhu a pod.

„Lozenie po preliezačkách“

Pomôcky: rebrík, rôzne preliezačky, siete

Postup: Dieťa necháme loziť po priečkach rebríka alebo po preliezačke, v prípade neistého pohybu dieťaťa musí dospelý okamžite pomôcť udržať mu rovnováhu, aby sa zamedzilo pádu dieťaťa.

„Tanečné kroky“

Pomôcky: hudobné nástroje z Orffovho inštrumentára, reprodukováná hudba (CD).

Postup: pri nácviku kultivovaného pohybu dieťa na základe opakovanej ukážky napodobní jednoduché tanečné figúry s tromi až piatimi krokmi, napr. krok dopredu pravou nohou, prisunúť ľavú nohu, podrep a to isté zopakovať dopredu trikrát, potom dozadu trikrát a pod. Po relatívne dobrom zvládnutí takýchto jednoduchých tanečných krokov s hudobným sprievodom môže nasledovať úloha, pri ktorej dieťa najprv napodobní jednoduchý tanec podľa učiteľky, a následne z týchto osvojených tanečných krokov vymyslí vlastné variácie,

ktoré spojí do jednoduchého tanca. Po predvedení môžu iné deti tieto tanečné kroky čo najpresnejšie napodobniť.

„Balet“

Pomôcky: hudobné ukážky (CD), šatka

Postup: Dieťa držiac v ruke šatku či stuhu tancuje balet podľa nejakej tanečnej hudobnej ukážky, pričom si samostatne vymýšľa pohybové prvky a ich variácie. Dieťa povzbudzujeme a nabádame k plynulému pohybovému prejavu. Sledujeme, či dieťa cíti rytmus hudby a či je jeho pohybový prejav v súlade s hudbou. Podporujeme dieťa, aby zapojilo do pohybového prejavu celé telo.

Jednou z hier na zdokonaľovanie hádzania horným oblúkom na terč je „**Hádzeme loptou na terč...**“. K hre potrebujeme stredne veľkú loptu alebo malú loptičkou vo veľkosti tenisovej loptičky, ktorou sa dieťa pokúša sústredene a čo najpresnejšie hádzať horným oblúkom na terč. Najprv hádže stredne veľkou loptou ponad napnuté lano v určitej výške (spravidla v priemernej výške detí), triafa loptou do brány, loptičkou do koša, do veže z kociek, do stredu vyznačeného kruhu, na vyvýšený kôš, vo výške totožnej s výškou dieťaťa, triafa do zaveseného gymnastického kruhu alebo nejakého iného predmetu vo výške dieťaťa a pod. Na zdokonaľovanie chytania využijeme tiež hru s loptou (od veľkej po strednú veľkosť).

Postup: Vytvoríme dvojicu s dieťaťom a hádzeme mu najprv väčšie a postupne stredne veľké lopty, pričom jeho úlohou je ich chytiť čo najviac. Postupne zväčšujeme aj vzdialenosť medzi nami a dieťaťom. Toto cvičenie môže byť aj skupinové, skupinu detí stojacich v kruhu môžu tvoriť všetky deti vrátane detí, ktoré pôjdu v nasledujúcom školskom roku do 1. ročníka základnej školy. V tomto cvičení ide súbežne o chytanie i hádzanie, pretože dieťa, ktoré chytilo loptu, nám ju hádže hneď naspäť. Ak sme sa presvedčili, že deti zvládli pomerne dobre chytanie lôpt, ktoré sme im hádzali my, tak môžu vytvoriť dvojice, ktoré si budú jednu najprv väčšiu a neskôr stredne veľkú loptu hádzať navzájom. V týchto loptových hrách cvičíme zároveň pohotovú reakciu a schopnosť sústrednosti každého dieťaťa.

Rozvoj jemnej motoriky a grafomotoriky

V oblasti jemnej motoriky a grafomotoriky dieťa pred nástupom do školy dokáže:

- kresliť a inak výtvarne stvárňovať uvoľnenou rukou, plynulým grafickým pohybom,
- správne používať grafické nástroje v dominantnej ruke,

- napodobňovať a zaznamenávať jednoduché grafické tvary podľa predlohy,
- pracovať s rôznorodým grafickým materiálom,
- orientovať sa na ploche papiera,
- graficky zaznamenávať pohyb vychádzajúci:
 - a) z ramenného kĺbu (kývanie, mletie, húpanie...),
 - b) zápästia (cestičky, dažď, dym...),
 - c) dlane a prstov (lomená línia, vlnovka, ležatá osmička, "fiktívne písmo"...);
- obťahovať a vyfarbovať bez preťahovania (90%),
- nakresliť podľa predlohy (štvorec, obdĺžnik, trojuholník, rôzne jednoduché obrázky a tvary),
- obtiahnuť a nakresliť základné grafické prvky (čiara – zvislá, vodorovná, šikmá, lomená), kruh, oblúk (horný, dolný, vratný, viazaný??), ovál, vlnovku, špirálu, slučku),
- nakresliť postavu – dvojdimenzionálnu, pomerne proporcionálne vyrovnanú – ruky pripojené k trupu, nohy, detaily),
- nakresliť dom, auto, strom,
- nakresliť obrázok na určitú, alebo ľubovoľnú tému.

4.1.2 Jemná motorika

Dieťa dokáže zvládnuť činnosti, ktoré si vyžadujú súhru drobného svalstva rúk, najmä pohyblivosť prstov:

- strihanie: Vystrihovanie zložitejších obrazcov (predkreslený domček, kvet, strom, auto). Dieťa vystrihne jednotlivé predkreslené geometrické obrazce: štvorec, trojuholník, Strihanie podľa nakreslených čiar - možno použiť aj vymaľované maľovanky, staré pohľadnice.
- vytrhávanie a skladanie papiera, krčenie papiera a vyrábanie guľôčok, skladanie z papiera;
- lepenie - nalepiť na ďalší list papiera obrázok - domček, vláčik, kvet;
- ťahanie s uchopením šnúry, látky;
- klásť drobné predmety na určité miesto;

- uchopovanie drobností a vkladanie ich napr. do fľaše, zovretie drobného predmetu v dlani, uchopovanie /a odovzdávanie drobných predmetov z ruky do ruky;
- zvieranie a cvičenie s masážnymi optičkami, krúžkami na posilnenie svalstva dlane a prstov;
- modelovanie (jabĺčka, hrušky, mištičky, zvierat...);
- miesenie, hnetenie – hlíny, cesta, plastelíny;
- navliekanie korálikov rôznej veľkosti, navliekanie šnúrok do topánok;
- stavanie z malých kociek a skladačiek, puzzle, lego a iné stavebnice;
- práca s náradím– šraubovanie matiek, zatĺkanie, šraubovanie vrchnákov na fľaše;
- manipulácia s malými predmetmi – vkladanie drobných predmetov do otvorov, skladanie mozaiky, „upratovanie“ fazuliek do mištičky, skladanie puzzle rôznej veľkosti, využitie rôznych manipulačných a konštrukčných hier. Je vhodné zabezpečiť do triedy rôznorodé stavebnice, zložené z malých častíc - lego, skladačky – ale aj napr. dostupné sušené strukoviny (bôb, fazuľa); vrchnáčky z PET fliaš,...
- zapínanie gombíkov, guľôčky z krepového papiera – nalepovanie.

Aktivity, hry a cvičenia na posilnenie drobného svalstva rúk, rozvíjanie jemnej motoriky, vizuomotoriky:

V jednoduchej prstovej hre „**Lúskam, klopkám...**“ si deti rozcvičujú pohyblivosť prstov, spojenú s rozoznávaním a pomenovávaním zvukov, ktoré pri týchto hrách vznikajú. Deti skúšajú lúskanie prstami, rôzne druhy klopkania prstami na rôzny povrch - o dlaň, alebo podložku, ktorými sa napodobňujú rôzne typické zvuky, napr. klopkajúci zvuk d'atľa o drevo, o knižku, o tabuľu, pokúšajú sa napodobňovať klapot kolies vlaku, zvuky dažďa. Metódou voľných asociácií si deti vymýšľajú rôzne pomenovania a mnoho ďalších, rozmanitých a nezvyčajných zvukov.

Ďalšou hrou na precvičenie prstového svalstva je hra „**Hra s vrchnáčikmi**“ v ktorej necháme deti aby do končekov prstov jednej ruky uchopili nejaký okrúhly predmet, napríklad malý vrchnáčik. Potom pomaly pohybujú prstami tak, aby sa vrchnáčik v ich ruke začal otáčať okolo vlastnej osi.

V hre „**Moje šikovné prstíky**“ si deti vymýšľajú a tvoria rôzne tvary a ich významy na základe rôzneho postavenia prstov (alebo rúk), ktoré možno ukázať, či napodobniť

prstami, alebo urobiť pohyb, napr. okienko, ďalekohľad, strieška, malá loptička, väčšia lopta, otvor pre veвериčkin domček, hniezdo pre vtáčika, myšacia diera v múre ježibabinej komôrky, cez ktorú sa dostal von Janko Polienko a iné.

Pri hre „**Šplhanie prstov**“ by dieťa malo poznať názvy prstov (palec, ukazovák, prostredník, prstenník, malíček) a rozlišovať pojmy pravá a ľavá ruka.

Postup hry: dieťa podľa ukážky a slovnej inštrukcie opisu činnosti vykonáva rôzne pohyby. Pri predvážaní stojíme vedľa dieťaťa, nie oproti nemu. Slovný opis/inštrukcia: „zdvihneme obe ruky chrbtom k tvári, prsty sú natiahnuté. Teraz prilož ukazovák ľavej ruky k palcu pravej ruky. Prilož k nim i ľavý palec, takže ľavý ukazovák i ľavý palec sa dotýkajú pravého palca. Zdvihni ľavý ukazovák do výšky a prilož ho k pravému ukazováku. Palce sa vzájomne dotýkajú. Potom prilož ľavý palec k pravému ukazováku, takže sa ľavý ukazovák a ľavý palec dotýkajú pravého ukazováku. Zdvihni ľavý ukazovák a prilož ho k prostredníkovi pravej ruky atď.“ Pokiaľ sa dieťaťu podarilo dostať sa tak až k malíčku pravej ruky, skúsime tieto pohyby obrátene. Začína pravý ukazovák priblížením k ľavému palcu atď. Hru môžeme obohatiť o vymýšľanie jednoduchých príbehov o jednotlivých prstoch ruky a ich kamarátstve, so zapojením rôznych obmien dotykov prstov jednej alebo oboch rúk.

Pri imaginárnej hre s rukami „Čo si zahráme?“ je potrebné vopred pripraviť pomôcky: klaviatúra nakreslená na papieri, reprodukováná hudba.

Postup hry: na nakreslenej klaviatúre, položenej na stole, dieťa uvoľnene imituje hru na klavíri najprv jednou rukou a neskôr oboma rukami, pričom sa v rozmanitom rytme dôsledne dotýka bruškami prstov podložky. Hru môžeme rozvíjať imitovaním imitovať hry aj na rôznych iných hudobných nástrojoch (trúbka, klarinet, gitara, husle a pod.), súčasne s týmito imitačnými hrami môže znieť aj reprodukováná hudba so zastúpením daného hudobného nástroj (napr. hudba z Prokofievovej skladby k rozprávke Peter a vlk: (<http://www.birdz.sk/webka/ivlu/stavy/sergej-sergejevic-prokofiev-peter-a-vlk-https-www-youtube-com-watch-vctswduahshm/945544-mikroblog.html>)). Postupne môžeme zaradiť aj skutočnú hru na detských rytmických a melodických nástrojoch Orffovho inštrumentára.

Na doplnenie námetov a inšpiráciu odporúčame v uvedenej literatúre viacero zdrojov na rozvoj psychomotoriky u detí predškolského veku.

Autorky Muličáková a Ustohlavová, v metodickéj príručke *Psychomotorické hry v škole*, 2007, <http://www.rocepo.sk/downloads/RocMetPrirucky/PsychomotorickeHryvSkole.pdf> uvádzajú námety na psychomotorické hry, rozvíjajúce jemnú motoriku prstov a rúk, aktivity

na precvičovanie hrubej motoriky a koordináciu pohybov na udržanie rovnováhy, na rozvíjanie schopnosti priestorovej orientácie, rozvoj rečových zručností, grafomotoriky, pozornosti. Hry sú radené podľa stupňa obťažnosti, sú štruktúrované - s popisom cieľa, podrobným motivačným opisom a postupom, pri každej hre sú uvedené aj možné obmeny hier. Pri aktivitách sú využité ľahko dostupné materiály, ktoré sú súčasťou výbavy MŠ (plastelína, vedierka, maňušky, a iné, ale tiež farebné vrchnáčky PET fliaš), ktoré sú základnou pomôckou týchto psychomotorických hier. Veľmi cenné sú postrehy a komentáre autoriek ku každej uvedenej aktivite, čerpajúce zo skúseností s využitím týchto hier priamo v práci s deťmi. Vzhľadom na dostupnosť tejto metodickéj príručky uvádzame len jednu ukážku z tejto metodiky:

„Farebné akvárium“ (s. 18)

Cieľ: pomocou manipulácie s vrchnáčikmi precvičovať jemnú motoriku prstov a rúk.

Pomôcky: Farebné vrchnáčky a širšia nádoba alebo vedierko.

Motivácia: Šikovní rybári chcú uloviť čo najviac rýb vo vode. Nejakú sa im nedarí.

Pomôžeme im?

Postup: Deti sedia v kruhu alebo sedia pri stole. V nádobe sa nachádzajú farebné vrchnáčky. Ich úlohou je chytiť aspoň jednu ryбку. Snažia sa chytať ryбку podľa pokynov najprv dvoma prstami, potom tromi, štyrmi a nakoniec všetkými prstami.

Obmena: Chytáme striedavo dvoma, tromi, štyrmi prstami a nakoniec všetkými,; lovíme obidvoma rukami, chytáme ryбку so zažmúrenými očami tak, aby sme ulovili čo najviac rýb, ktoré si deti spočítavajú.

Postrehy: Hrou stimulujeme koncentráciu, hudba v pozadí navodzuje uvoľnenie. Deti si nacvičujú plynulý úchop. Deti cvičia úchop postupne, až kým ho neurobia plynulo. Potom idú na ďalšie kroky. Túto hru majú radi hyperaktívne deti, ktoré hra stimuluje ku koncentrácii. Tieto deti sa veľmi snažia, pozorujeme u nich zmenu v správaní, sú pokojnejšie.

„Modelujem guľu, valec (vec, zvieratko alebo postavu..)“

Postup: Dieťa s využitím rôznej motivácie modeluje najskôr guľu a valec, neskôr spoločne s učiteľkou deti vymýšľajú rozmanité námety, ktoré sa snažia stvárniť. Deti necháme tvoriť námety, ak zadávame námet, tak len nejaký širší, ktorý si ešte môžu bližšie konkretizovať samotné deti. Pri tvorbe námetov im necháme priestor na fantáziu.

„Navliekanie“

Pomôcky: drobné predmety, koráliky, šnúrky, lanká, nite, kancelárske sponky, cievky z nití. S uvedenými pomôckami môže dieťa robiť viacero aktivít:

„**Zaväzujem šnúrky**“ Dieťa navlieka a prevlieka šnúrky do topánok, alebo do podložky, učí sa ich zaväzovať.

„**Urobím si mašličku**“ Dieťa v presnom poradí zopakuje jednotlivé kroky viazania mašličky a pod., až po docielenia úplnej samostatnosti pri zaväzovaní s využitím rôznej motivácie, napr. „*mašlička na darček pre mamu alebo otca, či chorého kamaráta*“ a pod.

„**Koráľkový náhrdelník**“ Dieťa najskôr navlieka väčšie koráliky na hrubšiu šnúrku alebo lanko (prstami rúk), alebo menšie koráliky tupou ihlou na niť, prípadne vytvorí reťaz z kancelárskych sponiek. Pri zložitejšej obmene dieťa najprv navlieka koráliky v presnom poradí, podľa určitého vzoru sa učí dešifrovať túto pravidelnosť, napr. navliekať najprv jednu červenú, potom jednu žltú a nakoniec jeden modrý korálik a rovnako pokračovať ďalej. Tento vzor vzhľadom na farebnosť a počet jednotlivých korálikov môžeme rôzne variovať. Dieťa sa týmto učí pochopiť a osvojiť si princíp postupnosti.

„**Cievka**“ Dieťa namotáva tenší motúz na cievku, premotávať motúz z jednej cievky na druhú a pod.

Aktivity s papierom (a iným ľahko tvarujúcim materiálom) na cvičenie jemnej motoriky a vizuomotoriky.

Pomôcky: farebné papiere, časopisy a noviny, lepidlo, nožnice.

„**Koláže a mozaiky**“ Dieťa vytrháva väčšie a menšie kusy papiera, následne z nich zostavuje do konkrétnych obrazcov, podľa vlastnej fantázie a alebo dohodnutého námetu. Postupne môže využiť techniku koláže alebo mozaiky, dokresliť, alebo dotvoriť pozadie a rôzne detaily inými výtvarnými technikám.

„**Prepletané farebné štvorčeky**“ Dieťa si najskôr nastrihá asi 10 až 13 asi pol centimetra širokých a desať centimetrov dlhých rôznofarebných prúžkov, potom ich vo vodorovnom a zvislom smere podkladať a prekladať až vznikne vzorka striedavých farebných štvorčekov. Pri opakovaní tejto aktivity môžu vznikať rôzne farebné variácie podľa toho, aké farebné prúžky dieťa na prepletanie využije.

Strihanie a lepenie

„Strihám, lepím, vymýšľam“

Pomôcky: farebné výkresy s predkreslenými tvarmi, nožnice, lepidlo

Postup: Dieťa vystrihuje čo najpresnejšie predkreslené jednoduché obrázky alebo geometrické tvary z farebného papiera (rovnú, šikmú i kruhovú líniu). Potom vymýšľa a skladá z týchto tvarov rôzne obrazce, figúrky, ktoré si potom nalepí a dotvorí ich kreslením, príp. zároveň dieťa vymyslí o týchto tvaroch aj jednoduchý dej, ktorý slovne komentuje

„Papierové hračky“

Pomôcky: výkresy, kartón, nožnice, lepidlo, farebné papiere, noviny/časopisy, prírodniny, odpadový materiál

Postup: Pred samotnou prácou dieťaťa učiteľka najskôr nakreslí na výkres alebo kartón rozvinutý plášť figúrky (rozprávkovej postavičky, bábiky, zvieratka a pod.) alebo určitej veci (stavby hradu, domu, ďalej rôznych stromov, kvetov, dopravných prostriedkov a pod.). V predkreslenom obrázku označíme aj úzke prúžky po okrajoch, ktoré sú potrebné na zlepenie tvaru a alebo na dolepenie ďalších súčastí hračky. Úlohou dieťaťa je čo najprecíznejšie vystrihnúť vonkajšie obrysy kresby plášťa, potom ohnúť napr. pomocou pravítka prídavné prúžky a takto pripravený plášť zlepiť do potrebného tvaru a príp. k nemu nalepiť ostatné súčasti hračky – figúrky alebo veci s rôznymi ozdobnými detailmi. Pred zhotovením papierovej hračky môže dieťa najprv vyfarbiť určité plochy alebo detaily predkreslenej figúrky (tvaru) – ľubovoľnou technikou: kreslenia alebo maľby, olepením farebným papierom. Následne po týchto úpravách dieťa zlepiť tvar (figúrku) do konečnej trojrozsomernej podoby. Zhotovovanie hračky je náročné, a preto si vyžaduje individuálny prístup a našu prípadnú pomoc dieťaťu. Zhotovené hračky môžu byť využité pri skupinovej práci - deti z individuálne vytvorených figúrok (na určitú tému), môžu vytvoriť napríklad nejakú maketu (naša dedina, naše mesto, a pod.) alebo určitý rozprávkový výjav. Spoločné dielo možno dotvoriť s využitím rozmanitých materiálov a prírodnín, ktoré deti nazbierajú počas vychádzok

Práca s prírodnými a odpadovými materiálmi

„Figúrky z prírodnín“

Postup: Najprv si na vychádzke pri potoku alebo pri rieke nazbierame rôzne veľké kamene, vetvičky, listy zo stromov, umyjeme ich a necháme na papieri vyschnúť. Úlohou dieťaťa je

zostavovať z nich rôzne figúrky – postavičky, zvieracie figúrky a z menších rôzne obrázky (domy, stromy, kvety, ovocie, dopravné prostriedky, postavy). Drobné kamienky a iné prírodné materiály dieťa nalepuje na kartón alebo drevenú doštičku, prípadne môže kompozíciu domaľovať farbami alebo dotvárať aj inými materiálmi, rôznymi semenami, orechovými škrupinami, šúpolím a pod.

Prírodné materiály možno využiť aj na tvorbu rôznych jednoduchých ikebán a kytíc, v ktorých dieťa napr. do machu napichá vetvičky, sušené kvety a zhotoví z nich kyticu alebo venček; môže tiež zhotoviť ovocný strom tak, že do polystyrénu zastokne suchý konárik a vyzdobí ho papierovým ovocím a iné.

4. 2 Rozvoj grafomotoriky

Grafomotorika je súbor psychických činností, ktoré vykonávame pri písaní, ovplyvňuje však celkový psychomotorický vývin dieťaťa. Pre rozvoj grafomotorických schopností sú kľúčovými faktormi rozvoj *jemnej motoriky* (zápästia, prstov a dlane) i *hrubej motoriky* (motorické funkcie ramena, lakťa, ruky), *vizuomotorickej koordinácie* (súčinnosť oka a ruky – vo veku okolo 6 rokov veku sa oko pohybuje plynule všetkými smermi – vpravo, vľavo, hore, dolu; čmáranie napomáha rozvoju *vizuomotoriky*) čo umožňuje dieťaťu sledovanie ruky pri písomnom prejave aj kresbe.), *zrakového a priestorového vnímania* (súvisiaceho s priestorovou /schopnosť orientovať sa v priestore a dávať do vzťahu seba s inými ľuďmi a predmetmi) a pravo-ľavostrannou orientáciou), *senzomotorika* (súbor schopností a zručností pre činnosti, dôležité pre prepájanie zmyslového vnímania s pohybmi), *lateralita* (používanie dominantnej ruky), ale aj mentálna vyspelosť dieťaťa a jeho vôľové úsilie.

Rozvoj grafomotoriky podporuje rozvíjanie ďalších schopností dieťaťa - schopnosť *predstavivosti a fantázie* (ako predpokladu tvorivej činnosti), *pamäť, pozornosť* (psychický stav, ktorý sa prejavuje v zameraní a v sústredení vedomia na určité javy a predmety). Pri cielenom, zámernom cvičení jednotlivých oblastí, resp. funkcií, identifikovaných ako problémových (pri oneskorenom alebo nerovnomernom vývine) je potrebné uvedomiť si, že sa celkom nedajú oddeliť a cvičenia zasahujú viaceré vývinové oblasti.

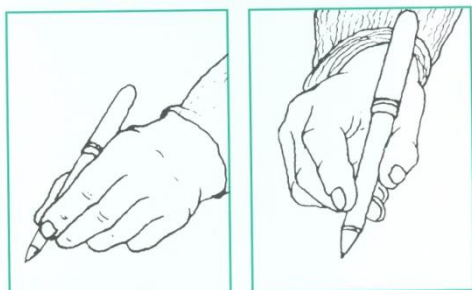
Samotnému nácviku grafomotoriky by malo predchádzať hodnotenie aktuálnej vývinovej úrovne dieťaťa, poznanie jeho schopností, zručností a rozvojových možností.

Pre zvládnutie techniky písania je dosiahnutie určitej úrovne grafomotoriky podstatné.

Na jej rozvíjanie slúži celá škála cvičení jemnej motoriky (rozvoj prstového svalstva ruky a rozvoj prstového svalstva ruky a pohybová schopnosť ruky je súčasťou prípravy dieťaťa na písanie), ktoré je možné realizovať individuálne a zámerne, iné možno začleniť do vyučovacích alebo hrových a skupinových aktivít. Cieľom týchto cvičení je najmä príprava ruky na písanie, rozvíjanie jemného prstového svalstva a pohybová schopnosť ruky, aby bola pripravená na písanie.

Prípravné cvičenia sa začínajú jednoduchými pohybmi paží a rúk – postupuje sa od ramenného kĺbu cez lakeť, zápästie až po prsty.

Správny úchop pre písanie je štipkový úchop („chytím štipku soli“).

Ceruzka je medzi palcom a ukazovákom, opreté o prostredník, ktorý je dole pod ceruzkou. Ceruzku treba držať 2-3cm nad hrotom, ukazovák je pritom mierne pokrčený, ale nemá byť prehnutý. Nesprávny úchop zvyšuje unaviteľnosť ruky a ťažko sa precvičuje, preto k jeho správne nácviču by sme mali deti viesť hneď, ako začnú brať ceruzku do ruky. Nesprávny úchop môže byť zdrojom ďalších ťažkostí, ako je bolesť hlavy, skorá unaviteľnosť ruky, ktoré môžu viesť k odporu dieťaťa k písaniu a kresleniu. Pri nácviču správneho úchopu dieťa motivujeme pochvalou, odmenou. V prípade, že dieťa príliš tlačí na ceruzku, použijeme uvoľňovacie cvičenia. Správny úchop podporíme výberom vhodných ceruziek alebo farbičiek. Vo veku okolo 5 až 7 rokov je to rozmer 12, neskôr 9 mm.

V metodike autoriek Uváčková, Vlachová a Droppová (2009) sú podrobné popisy rozvíjania grafomotoriky u dieťaťa predškolského veku, s uvedením postupnosti časového harmonogramu nácviču grafomotorických vzorov (uvádzame skrátené) :

1. hra s bodom – dieťa sa oboznamuje s bodom a plochou;
2. vertikálne línie prerušované, súvislé – vychádzajúce z bodu, zhora dolu a naopak, postupne náklon línie sprava doľava a naopak;

3. horizontálne línie - prerušované, súvislé, vedené zľava doprava a naopak, predlžovanie dĺžky línie;
4. kombinované pohyby spájaním horizontálnej a vertikálnej línie, využívanie rôznorodosti smeru pohybu;
5. lomené línie, zlomenie línie smerom hore/dole, vpravo/vľavo, lom (strieška) – s rôznou šírkou, výškou, v rôznom zoskupení, počte);
6. krúživé pohyby – mletie, navíjanie, hojdanie – vedú k zaznamenaní kruhu jedným ťahom až po ovál;
7. oblúky, vlnovky, slučky, osmičky (horné, dolné, široké, úzke, vysoké, plytké – v rôznom zoskupení a počte, vychádzajúce z krúživých pohybov);
8. kombinácia pohybov s dodržaním smeru pohybu zľava doprava - postupuje sa od súvislého pohybu pri zaznamenaní stopy a obťahovania línie k pokusom písať tlačené alebo písané písmo, po spájanie a dopĺňanie krúživých, horizontálnych, vertikálnych, lomených či vlnitých línií do jedného celku pohybov. Dôležité je dodržanie požadovaného vedenia smeru, veľkosti a dĺžky línie

Pri prípravných cvičeniach (písanie rovných čiar zhora nadol, zdola nahor, zľava doprava, sprava doľava, písanie šikmých čiar, písanie kruhov, vlnoviek oblúkov a slučiek) aj samotnom písaní je dôležité, aby oči dieťaťa vždy sledovali pohyb ruky a odporúča sa cvičenia realizovať v nasledovnej postupnosti:

- najprv v priestore (písanie vo vzduchu - dieťa treba vždy vhodne motivovať a dbať na správny smer písania),
- potom na zvislej ploche (najlepšia je tabuľa),
- neskôr na šikmej ploche (vhodné sú menšie tabuľky, ktoré sú odzadu podporené, teda šikmé),
- a až nakoniec na rovnej ploche (na papieri, v zošite).

Využitie pracovných listov pri nácviku základných grafických tvarov:

Čmáranie

Deti môžeme motivovať rôznymi riekankami, pesničkami: Motivácia: *Letí, letí, všetko letí.....*
Dieťa vopred dostatočne uvoľnenou rukou čmára po celej ploche veľkého papiera alebo kartónu, upevneného na tabuľu, stenu alebo. Vhodným písacím prostriedkom je krieda, hrubá tuha, neskôr možno použiť voskovku, pastelky.

Voľný neprerušovaný pohyb

Motivácia: vyzveme dieťa, aby nakreslilo napríklad let včielky alebo môže znázorniť ťahmi ceruzky alebo pastelky pohyb lopty po trávniku, ktorá sa gúľa sem a tam.

Bodky

Hra s bodom slúži na prvé oboznamovanie sa s plochou; bodkami možno začať prstom do piesku, prstovými farbami na kartón, potom prejsť na menší formát.

Deti motivujeme riekankami, básničkami, napr. *Meliem, meliem mak, ale neviem jak. Povedz mi ty moja mama, jak sa melie mak?* Vyzveme deti, aby dokreslili bodky na makový koláčik alebo môžu dokresliť mak dovnútra makovice.

Vertikálne, horizontálne a šikmé línie

Pri kreslení vertikálnych čiar tieto vychádzajú z bodu, zhora dolu a naopak, postupne smeruje náklon línie sprava doľava a naopak (horizontálne čiary). Predkreslíme dvojice rôznofarebných bodov tak, aby ich dieťa spájalo vodorovne, smerom zľava doprava. Spočiatku využívame ako pomôcku prerušované línie. Línia u pravákov je vedená zľava doprava (pre cviky očných pohybov možno zvoliť aj opačný smer línie). Následne prejdeme na kombinované pohyby spájaním horizontálnej a vertikálnej línie, využívaním rôznorodosti smeru pohybu a vytvárame lomené línie, zlomené línie smerom hore/dole, vpravo/vľavo, lom (strieška) – s rôznou šírkou, výškou, v rôznom zoskupení, počte. Po osvojení si vedenia šikmých čiar oboma smermi nasleduje nácvik lomenej línie (striešky, hory, zuby píly....).

Kruh

Kresbe kruhu by mali predchádzať krúživé pohyby – mletie, navíjanie, hojdanie – vedú k zaznamenaniu kruhu jedným ťahom, postupne až po ovál.

Predpokladom zvládnutia kruhových línií je dobré precvičenie a uvoľnenie zápästia .

Uvoľňujúce cvičenia:

Na uvoľnenie rúk deti imitujú pohyby - krúženie rukami od ramenného kĺbu pri predvádzaní kruhu a gule (slnko, lopta), cez lakeť a zápästie (gombík, guľky), alebo namotávanie vlny do kľbka (využijeme príbeh o Guľkovi – bombuľkovi); prípadne s nimi imitujeme pohyb veľkých kolies traktora, ktorý ide dopredu a potom cúva (kruh vpravo a kruh vľavo). Na rozcvičenie dlane využívame pohyby ako pri vytváraní snehovej gule, následne necháme dieťa urobiť krúživý pohyb prstom vo vzduchu a potom prstom na podložke.

Vhodne zvolené spôsoby motivácie, sprevádzané uvoľňujúcimi cvičeniami dieťa pripravia prenesenie kruhových pohybov na papier. Ako motiváciu využijeme známe riekanky a básničky, ktoré v texte obsahujú daný tvar.

Kruh sa krúti ako guľa, zmestí sa naň zemeguľa.

Slniečko i mesiac v splne, gombík, lopta, guľky nové

alebo

Kreslím kolo guľaté, a v ňom oči okaté

Malá čiarka nos je to, ústa idú tadeto

To je Kubo ušatý, neumytý, strapatý

Dieťa uvoľnenou rukou kreslí na voľný list papiera veľký kruh viackrát za sebou:

Kruh vľavo a kruh vpravo, neskôr **Ovál**, vodorovný a šikmý.

Dolný oblúk a horný oblúk

Oblúky možno nacvičovať samostatne, horný a dolný, ale aj v zoskupení.

Motivácia: Deti motivujeme predstavami hojkania, letu vtáka, prechádzkou v lese a zbieraním hříbikov, prípadne môžeme použiť známe riekanky a básničky:

Skáče žaba po blate, kúpime jej na gate.

Na aké? Na zelené strakaté

Vlnovka

Tak, ako pri krúživých pohyboch, je potrebné dostatočné precvičenie ruky, aby dieťa zvládlo náročnú líniu vlnovky. Pre nácvik písania je vhodné nacvičiť ľavo pravý smer línie, ale pri nácviku používame aj vedenie vlnovky v pravo ľavom smere. Háďatko, vlnky na potoku, kopčeky - to sú tvary, ktoré v kontexte príbehu alebo básničky motivujú dieťa k znázorneniu vlnovky.

Slučky

Líniu slučky možno viesť v smere horného alebo dolného oblúka, vľavo pravom, aj pravo ľavom smere, môžu byť široké, užšie, väčšie, menšie. Slučky nám pripomínajú dym z komína, pohyb rukou ako pri zašívaní a podobne.

5 REČ, JAZYK A KOMUNIKÁCIA

V prvých mesiacoch dochádzky dieťaťa do materskej školy vrátane detí z MRK necháme dieťa/deti používať najmä neverbálny komunikačný prejav. Stačí, ak dieťa reaguje na naše slovné oznamy napríklad mimikou, gestami, pohybom alebo činnosťou. Najmä u detí z MRK dbáme na to, aby pri osvojovaní jazyka mali určitý časový priestor na tzv. „tiché“ obdobie. Znamená to, že počas tohto obdobia má dieťa dostatok času na sluchové vnímanie a počúvanie jazyka a reči v celej jej rozmanitosti. Na naše rečové prejavy a určité pokyny aj dieťa, ktoré nastúpilo do materskej školy so slabšími jazykovými a rečovými zručnosťami (nielen deti z MRK) časom reaguje zodpovedajúcim pohybom alebo konkrétnou aktivitou. Aj to je už veľký úspech. Do úvahy berieme hlavne fakt, že dieťa počas celého predškolského obdobia má bohatšiu pasívnu slovnú zásobu ako aktívnu. Preto nás nesmie odrádzať aj pomalšie napredovanie dieťaťa v osvojovaní si jazyka.

Jazyk, reč a komunikáciu detí vrátane detí z MRK sa usilujeme postupne a veľmi systematicky rozvíjať v prirodzených situáciách v rôznych aktivitách počas celého dňa. Napríklad, pri príchode do materskej školy pozdravíme dieťa ako aj jeho rodičov či zákonných zástupcov, ktorí dieťa do materskej školy sprevádzajú. Prihovorením sa konkrétnemu dieťaťu mu pomôžeme hneď po vstupe do triedy vybrať si hračku a hru, o ktorú má záujem počas hier a hrových činností. Pomôžeme mu, ak má dieťa záujem o určitú skupinovú hru, začleniť sa medzi spoluhráčov. Hry a hravé činnosti, ak nám to konkrétna pedagogická situácia v triede čo len trochu dovoľí, využívame na individuálny prístup aj z hľadiska osvojovania si jazyka a reči alebo len na rozširovanie aktívnej slovnej zásoby. Individuálny prístup však aplikujeme dôsledne u všetkých detí, ktoré si ho vyžadujú. Ak realizujeme v materskej škole tzv. ranný kruh, usilujeme sa prostredníctvom jednoduchých otázok zapojiť všetky deti do krátkych výpovedí o svojich aktuálnych zážitkoch.

Aj v rámci pohybových a relaxačných cvičení, tým, že jednotlivé cvičenia a všetky aktivity komentujeme, rozvíjame jazyk a reč. Veľmi dobre sa osvedčilo prepájať pohyb a reč, napr. prostredníctvom cvičenia s riekankami, či inými krátkymi literárnymi útvarmi, alebo s využitím hudobno-pohybových hier.

Na osvojovanie si jazykových zručností pamätáme aj počas činností zabezpečujúcich životosprávu, napr. pomenúvame veci osobnej hygieny. Ďalej pri stolovaní okrem

pomenovania predmetov používajúcich pri stolovaní, používame aj zodpovedajúce zdvorilostné frázy.

Počas edukačných aktivít rozvíjame jazyk, reč a komunikačné schopnosti v rôznom kontexte, vzhľadom na konkrétny obsah výchovy a vzdelávania. Vo svojich výpovediach voči deťom sa svoj slovník usilujeme čo najviac priblížiť konkrétnemu detskému adresátovi. Ak reč niektorých detí viazne, kladieme jednoduché pomocné otázky, dieťa povzbudzujeme a tak napomáhame rečovému prejavu.

Priestor na osvojovanie si jazyka a reči je aj počas pobytu detí vonku, najmä vo vzťahu k rôznym pozorovaniam okolitého sveta.

Počas prípravy na odpočinok využívame možnosť rozprávania kratších aj dlhších literárnych útvarov, najmä rozprávok a príbehov s detským hrdinom. Spočiatku volíme rozprávky o zvieratkách, až potom rozprávky so zložitejšími dejovými zápletkami.

Počas popoludňajších hier a spoločných aktivít si nachádzame príležitosti na prihováranie sa jednotlivým deťom a krátku rozhovory s nimi.

Aktivity, hry a cvičenia na hláskovú diferenciaciu spojenú s analyticko-syntetickými činnosťami:

V jednoduchej hre „Opakuj po mne“ na rytmizovanie – vytlieskanie slabík zadávame najprv dieťaťu alebo malej skupine detí dvojslabičné slová, napr. ma – ma, de – ti, de – do, ru – ka, dre – vo, du – bák, ho – lub, far – ba, tu – nel, mes – to a iné. Rytmizovanie dvojslabičných slov spestríme postupne tak, že dieťaťu/deťom pomedzi dvojslabičné slová povieme aj jednoslabičné slovo ako „chyták“ na zistenie, či ho dieťa/deti správne vytlieskajú a nedajú sa pomýliť, napr. la – no, lam – pa, ťa – va, ry – ba, rak a hneď pokračujeme ďalej napr. pa – vúk, vie – tor, mrak, med – ved', so – va, strom a iné.

Postupne deti rytmizujú aj trojslabičné slová, ktoré po nás aj slovne opakujú napr. pa – pa – gáj, pa – pu – ča, u – li – ca, pas – tel – ka, mo – tý – lik, prin – cez – ná, Mi – ku – láš, ka – ma – rát, u – di – ca a iné a neskôr aj štvorslabičné slová, napr. ru – ka – vi – ca, ve – ve – rič – ka, ka – ma – rát – ka, ču – čo – ried – ka a iné.

Hru môžeme znáročniť tak, že deti rytmizujú a opakujú po nás slová s jednoslabičnými dvojslabičnými, trojslabičnými a štvorslabičnými slovami v rôznych variáciách, ktoré dávajú zmysel, napr. ry – bár, ry – ba, u – di – ca; strom, viš – ňa, o – vo – cie; vr – ba, prú – tie, ko –

ší – ky a iné, alebo slová, ktoré nedávajú zmysel: napr. če – reš – ňa, čís – lo, hrom, las – to – vič – ka a iné.

Na rytmizovanie slov hrou na telo (tlieskanie, plieskanie, dupanie, a pod.) môžeme zadávať deťom aj známe ľudové riekanky, napr. Jeden kováč koňa kuje“, ďalej riekanky z Maľovanej abecedy od Jána Smreka zamerané na výslovnosť určitej hlásky a rôzne krátke literárne útvary a pod.

V hre „Povedz slovo, ktoré sa začína na „ma“ a dieťa/deti vymýšľajú slovo, ktorého prvou slabikou je „ma“ bez ohľadu na slovný druh (podstatné meno, prídavné meno, sloveso...), napr. mama, malý, maco, Marek, mapa a iné, alebo sa začína na „pa“, napr. padák, padá, papá, Pavol, papagáj.

Variantom aktivity na hláskovú diferenciáciu je známa aktivita „Vymýšľame slová na...“ (opäť bez ohľadu na slovný druh), ktoré sa začínajú na „b“, napr. bubon, búcha, bič, býva, Božena a iné, alebo na „l“, napr. lampa, lyže, lístie, lano, lebo, líže, lopta, lúska, lúpe a iné; ale aj na sykavky, ktorých výslovnosť býva v predškolskom veku problematická, slová na „c“, napr. cumlík, cmúľa, cencúľ, cíti a iné; na „š“ napr. šiška, šípka, široký, šikmo; na „s“, napr. stôl, stolička, syseľ, sám a iné. Podobným spôsobom môžeme vystriedať vymýšľanie množstva slov s rozdielnymi začínajúcimi hláskami, nielen spoluhláskami, ale aj samohláskami, na „a“, napr. auto, Adam, Anna a iné; na „e“, napr. Eva, ešte, elektrina a iné.

Neskôr môžeme aktivitu „Vymenujte zvieratá a živočíchy“ sťažiť tak, že deti budú vymýšľať len slová – názvy zvierat a živočíchov (bez ohľadu na druh zvierat a živočíchov) a samy určia, na ktorú hlásku sa pomenovanie zvieratá začína, napr. pes – „p“, opica – „o“, korytnačka – „k“, ovca – „o“, sliepka – „s“, hus – „h“, motýľ – „m“, žirafa – „ž“, zebra – „z“, had – „h“, žaba – „ž“, kačka – „k“, veverička – „v“, zajac – „z“, slimák – „s“ a iné. Hru spestríme tak, že deti po vyslovení slova – názvu zvieratá porozprávajú veľmi stručne nejaké informácie, ktoré majú o danom zvierati alebo živočíchovi, príp. aj aký zvuk zviera vydáva, alebo napodobnia ako sa pohybuje, napr. „pes má štyri nohy a chvost, brechá hav-hav, rád skáče, behá, stráži dom“; „opica skáče po stromoch, má rada banány“; „korytnačka má pancier, niektoré korytnačky žijú vo vode“; „žaba kváka, žije v močiaroch, takto skáče“; „had sa plazí, lebo nemá nohy, niektoré hady sú obrovské a jedovaté“ a iné. Ak deti nedokážu samostatne rozprávať, pomôžeme im jednoduchými otázkami, „Čo pes rád robí?“; „Aký zvuk

vydáva pes?“ „Kde žijú žaby?“ a iné. Najprv deti necháme tvoriť len jednoslovné alebo dvojslovné vety a postupne ich dovedieme k samostatným viacslovným výpovediam.

Analogicky môžeme aktivitu hrať tak, že deti vymenúvajú iba vtákov a určujú po vyslovení názvu prvú hlásku slova, napr. orol – „o“; sokol – „s“; lastovička – „l“; bocian – „b“, vrabec – „v“, sýkorka – „s“ a hovoria všetko, čo vedia o tomto vtákovi, čo je pre neho typické, čím sa živí, príp. aj to, či je to sťahovavý vták alebo nie a pod. Ak rečový prejav dieťaťa viazne, necháme dopĺňať deti vety, ktoré hovoríme o vtákoch my, napr. „Lastovičky na jeseň...“ a deti doplnia „odlietajú“ a my zasa doplníme „do teplých krajín.“; alebo „Sýkorky sa živia“ a deti doplnia „červíkmi.“. Takto pomáhame deťom v rečovom prejave.

Podobným spôsobom môžeme hrať aj hru, napr. „Vymenuj kvety...“ a „Povedz hádanku o kvete“.

Postup hry: Deti vymýšľajú slová – názvy kvetov a určujú, ktorá hláska je v názve kvetu prvá, napr. tulipán – „t“, fialka – „f“, orgován – „o“, sedmokráska – „s“, púpava – „p“ a iné. Spestrením je vymýšľanie hádaniek o kvete tak, že deťom najprv porozprávame ukážku jednoduchej hádanky: „Môj kvet sa začína na „s“, je biely a kvitne ako prvý hneď po zime.“ Deti hádajú – určia, že je to „snežienka“. Deti si potom rozmyslia „svoj“ kvet a hovoria obdobným spôsobom čo najsamostatnejšie hádanku o kvete. Základným pravidlom, že deti musia na začiatku hádanky rozlíšiť prvú slabiku alebo prvú hlásku „svojho“ kvetu. Ak vymýšľanie viazne, pomáhame deťom jednoduchými otázkami.

Ďalším variantom aktivít na určovanie prvých slabík alebo prvých hlások je aktivita „Nájdí obrázok.“

Pomôcky: detský stôl a obrázky zvierat a vecí

Postup hry: Na stole sú rozhodené obrázky vecí a zvierat. Úlohou detí je vyberať iba tie obrázky, ktoré začínajú napr. na „k“ – kladivo, kreslo, kôň, kohút, kačica, koza a iné, alebo vyberajú obrázky, ktorých názov sa začína napr. na „r“ – rukavica, ryba, rak a iné.

Hru spestríme tak, že obrázky otočíme rubovou stranou navrch tak, aby deti nevideli, čo je na obrázku a obrázok sa stal pre ne prekvapením. Vyvolané dieťa si potom vezme jeden obrázok, potajomky naň pozrie a vymyslí o ňom krátku hádanku, napr. „V ruke mám obrázok, je na ňom zvieratko, má štyri nohy, chvost a robí mňau – mňau“ a iné. Ďalšie dieťa, ktoré háda, čo je na obrázku po vyslovení názvu zvieratka určí aj jeho prvú hlásku – „mačka“ a začína sa na „m“.

Podobným spôsobom „Nájdí obrázok“ môžeme realizovať aktivity, v ktorých deti vyhľadávajú iba zeleninu – názov začínajúci sa napr. na „p“ – paradajka, paprika a iné, alebo iba ovocie, napr. na „j“ – jablko na „h“ – hruška. Aby aktivita bola dynamická, začínajúce sa hlásky rýchlo meníme.

Ďalším variantom tejto aktivity je, že deťom predložíme iba obrázky podľa zovšeobecňujúcich kategórií, napr. oblečenia, obuvi a iné a deti vyhľadávajú na vyzvanie: „Je to oblečenie a začína sa na „s“, vyhľadaj taký obrázok“ a dieťa vyhľadá obrázok svetra a iné.

V aktivite „V ktorom slove sa je hláska „r“...?“ je úlohou dieťaťa/deti odlíšiť a identifikovať hlásku “r” (alebo nejakú inú určenú hlásku) v rôznych slovách.

Postup aktivity: Pomaly hovoríme po jednom rôzne slová a dieťa/deti zisťujú, či sa nachádza alebo nenachádza v danom slove dohovorená hláska - „r“, napr. ruka, lúka, preto, lebo, drak, rozprávka, sen, mrak, obloha, prší, slnko, drevo, rúbe, lampa, pirát, oko, lano, farba, presný, smelý, chlapec, kalendár, vietor a iné. Na znak súhlasu, že v danom slove je hláska „r“, dieťa/deti najprv zopakujú dané slovo a neskôr, pri vymenúvaní slov, v ktorých je „r“ iba tlesknú.

Variantom je aktivita „Povedz slovo, v ktorom je “r”...“. Úlohou dieťaťa/deti je hovoriť a vymýšľať čo najviac iba tých slov, v ktorých sa vyskytuje hláska “r”, alebo iná dohovorená hláska, pričom táto hláska môže byť na hociktorom mieste v slove, na začiatku, uprostred i na konci slova

Postup aktivity: Deťom povieme, že sa budeme hrať so slovíčkami a vymýšľať iba také slová, v ktorých je „r“, napr. varí, ryba, rak, verí, ruka, robí, krásny, drevo, príde, motorka, pozdraviť, meter, sveter, dobre a iné. Najprv sa pri vymýšľaní slov neobmedzujeme iba na určitý slovný druh (podstatné meno, sloveso, prídavné meno a iné).

Obmenou aktivity môže byť vymýšľanie slov s „r“, ktoré pomenúvajú všelijaké veci, napr. rukavica, hrniec, hrebeň, kreslo a iné.

V aktivite „V ktorom slove si počul/a „pre“?, je úlohou dieťaťa identifikovať v slove slabiku “pre”.

Postup aktivity: Pomaly a postupne zadávame (po jednom) slová, napr. *preto*, počuje, *prehráva*, *prekrásny*, *neprepustí*, usilovný, *preteká*, poteší, *napreduje*, krásny, *nepremýšľa* a iné. Spočiatku dáme mierny dôraz na slabiku „pre“, aby bola úloha jednoduchšia:

Dieťa/deti po každom slove hovoria, či v slove počuli slabiku „pre“. Pri ďalšom opakovaní hry s inými slovami už dôraz na slabiku „pre“ nedávame. Hra sa môže rôzne obmieňať, napr. že pri neskoršom plynulom rozprávaní slov dieťa tleskne, ak sa daná slabika vyskytla v slove. (Platí pravidlo, že dieťa nám nesmie pri vyslovovaní slov odzerať z pier.)

Analogicky možno uskutočniť aktivitu s rôznymi predponami v slovách, napr. „roz“ – porozmýšľať, povedať, nerozhnevať, kopať, rozsypať, hrať sa, roztaviť, čítať, rozmyslieť a iné, alebo „vy“, napr. vyskočiť, vymyslieť, chodiť, nevyrobiť, behať, variť, nevysvetliť, vypočítať, vyskúmať a iné. Aktivitu môžeme spestriť tak, že ak deti správne počujú a uhádnu slovo s danou predponou stanú a poskočia si, alebo vykonajú nejaký iný pohyb.

V aktivite „Povedz, čo počuješ na konci slova?“ je úlohou dieťaťa rozlíšiť slabiku na konci slova.

Postup aktivity: Najprv deti vyzveme, aby pozorne počúvali každé slovo a porozmýšľali, aká slabika je na konci slova a uvedieme im niekoľko príkladov, napr. mama – „ma“, pero – „ro“, ruka – „ka“, lavica – „ca“, veverička – „ka“, maco – „co“ a iné. Potom deťom pomaly zadávame slová a deti čo najsamostatnejšie určujú, čo je na konci slova. Táto aktivita je pre deti náročnejšia. Opäť v nej môžeme využiť aj obrázky, ktoré deťom umožnia prepojiť vizuálne a auditívne vnímanie.

Analogicky možno hrať hru s identifikáciou hlásky na konci slova, napr. banán – „n“, dom – „m“, variť – „t“, piš – „š“, mlieko – „o“, ver – „r“ a iné.

Poznámka: Dávame pozor, aby sme deťom nezadávali slová, ktorých hlásky sa na konci slova spodobujú, napr. voz, sad, hríb, pred a pod.

Na hláskovú diferenciaciu je aj známa, avšak ešte náročnejšia hra „slovná reťaz“, v ktorej deti rozlišujú hlásky na začiatku aj na konci slova.

Postup hry: Deťom oznámime, že sa budeme hrať veľmi ťažkú hru „slovnú reťaz“, no vieme, že deti sú veľmi šikovné a hru sa dokážu hrať. V tejto hre sa budú slová spájať do reťaze tak, že ktorou hláskou, napr. „m“ sa bude slovo končiť, začneme nové slovo a vyzveme deti, aby pozorne počúvali ukážky hry a pomaly budeme hovoriť slová so zdôraznením hlásky na konci slova, napr. Ada – „m“, medveď – „d“, det – „i“, Ivet – „a“, aho „j“ jablk – „o“, oblo – „k“, kohú – „t“, topánk – „a“ a iné. Potom hru začneme zásadne slovom, ktoré sa nekončí

na samohlásku a necháme pokračovať dieťa/deti po jednom slove. Ak vymýšľanie slov viazne, povieme na premostenie slovnej reťaze slovo my, najmä pri slovách končiacich na „a“ také slovo, ktoré sa končí na spoluhlásku, alebo začneme novú slovnú reťaz, napr. nanu – „k“, kobere – „c“, cumlí – „k“ a iné.

V aktivite „Rozdeľ slovo na slabiky“ dieťa/deti rozdeľujú najprv dvojslabičné, potom trojslabičné a nakoniec štvorslabičné slová na slabiky.

Pomôcky: obrázky

Postup hry: Deťom povieme, že sa zahráme hru, v ktorej „rozsekáme“ slová na slabiky a uvedieme niekoľko príkladov, napr. lú-ka, mú-ka, au-to, mo-tor, sto-lík, ko - lík a iné. Deťom predkladáme obrázky vecí, ktorých názvy pozostávajú z dvoch slabík a deti hovoria tieto názvy a rozdeľujú slová. Podobne sa hru hráme s viacslabičnými slovami. Podmienkou je, že vždy uvedieme niekoľko príkladov, ktoré sa nutne nemusia viazať na obrázky, jednoducho len slová vymýšľame a príp. ich aj necháme najprv slabikovať deťom. Až potom pristúpime k tomu, že deti pomenúvajú a slabikujú názvy vecí na obrázkoch.

V aktivite „Spoj slovo z hlások (písmen)“ ide o sklad slov z jednotlivých hlások.

Postup hry: Motivujeme deti, že sme sa dostali do krajiny, kde boli všetky slová rozsypané na samé hlásky (alebo písmenká): Deti a dospelí v tejto krajine všetky slová iba hláskovali. My ľuďom v tejto krajine chceme pomôcť zložiť hlásky (písmenká) do slov, aby sa mohli dobre rozprávať a uvedieme príklad, napr. „d-o-m“ a deti doplnia dom. Takýmto spôsobom zadávame na zloženie najprv jednoslabičné slová a postupne aj dvojslabičné slová, napr. o-v-c-a, P-e-t-e-r. Ak deti zvládnu dobre skladať dvojslabičné slová, pristúpime aj na sklad trojslabičných slov.

Náročnejšou je aktivita „Rozdeľ slovo na hlásky (písmenká)“, v ktorej ide o rozklad slov na jednotlivé hlásky.

Postup aktivity: Ako motiváciu k aktivite použijeme, že sa zahráme na školu a chceme sa akože naučiť „napísať“ nejaké slovo. Preto si ho musíme najprv rozdeliť na hlásky (písmenká), napr. les na l-e-s, až potom ho môžeme akože „napísať“. Postupne pomaly zadávame deťom slová, ktoré pozostávajú z troch až štyroch hlások. Vždy umožníme deťom zopakovať si slovo nahlas, až potom ho rozdeliť na hlásky. Najprv zadávame slová,

začínajúce sa na samohlásku a potom na spoluhlásku. Napr.: Eva na E-v-a, E-m-a, E-l-a, I-v-a-n, E-m-i-l, M-i-r-o, F-e-r-o, o-s-a, a-k-o, a-k-ý, t-a-k, b-u-k, p-u-k, m-a-k, h-u-s, p-e-s, d-a-r, d-o-m, v-e-c, h-r-a, m-a-m-a, ďalej slová voda, rosa, kosa, ryba, ráno, sito, ovos, okno a iné. Ak dieťa zvládne rozklad dvojslabičného slova pozostávajúceho zo štyroch hlások, pokúsime sa o rozklad zložitejšieho – jednoslabičného slova s prevahou spoluhlások v slove, napr. k-v-e-t, s-v-e-t, d-v-o-r, ďalej krík, prút, hrom, stan, mrak, drak, kráľ a iné.

Aktivita „Uhádni, či znie slovo na začiatku mäkko alebo tvrdo“ slúži na rozlišovanie mäkkých a tvrdých slabík na začiatku slova.

Pomôcky: obrázky, mäkká loptička (napr. z mäkkej gumy) a tvrdá loptička (napr. tenisová)

Postup aktivity: Deťom vysvetlíme, že budeme vyhľadávať podľa obrázkov slovíčka, ktoré znejú na začiatku slova mäkko, alebo tvrdo. Ak začiatok slova na obrázku znie mäkko, prideme si vybrať mäkkú loptičku a ak znie tvrdo, tak tvrdú loptičku. Keď sme správne zistili, či začína slovo mäkko, iné hodíme kamarátovi mäkkú loptičku a ten príde vyhľadať slovo na obrázku, ktoré tiež znie na začiatku mäkko, napr. dedo, deti, d'ateľ, dedina, kniha, nikto a iné. Kto chyť tvrdú loptičku, tak vyhľadáva obrázok, na ktorom je slovo, ktoré sa začína tvrdo.

Rozmanité hry a aktivity so slovami, v ktorých ide o diferenciaciu hlások a analyticko-syntetické činnosti, možno kombinovať aj s manipuláciou so skutočnými predmetmi, maketami alebo obrázkami, tak, že sa spája zrakový, sluchový a hmatový vnem. Hry sa môžu obohatiť o rôzne pohybové prvky, napr. podávanie, kotúľanie, alebo hádzanie loptičky, ďalej možno zaradiť aj poskakovanie, dupanie alebo rôzne formy tleskania či plieskania. Podobným spôsobom sa môžu tvoriť variácie s obmenami rozlišovania hlások triedených podľa určitého kritéria, napr. slová začínajúce alebo končiace iba na hlásku "r", na sykavky, na mäkké, tvrdé, znelé alebo neznelé spoluhlásky (prirodzene, toto kritérium platí iba pre učiteľa/učiteľku, ktorá určí aj konkrétnu spoluhlásku, a preto deti nezat'ážuje týmto názvoslovím) alebo na rôzne predpony a iné. Podobne rôzna môže byť aj motivácia k týmto hrám a cvičeniam až po ich premenu na dramatické hry.

Ďalšou hrou na sluchové vnímanie, rozoznávanie hlasu a rozvíjanie reči je zložitejšia hra „Povedz, kto hovoril smiešnu vetu?“

Pomôcky: šatka na zavieranie očí a detské stoličky.

Postup hry: Na úvod hry všetkým deťom oznámime, že sa zahráme hru „Povedz, kto hovoril smiešnu vetu?“, a preto ich prosíme, aby si vymysleli niečo smiešne, čo sa naozaj nemôže stať, napr.: „Ráno som na ulici stretol/stretla slona“. Stačí vymyslieť len jednu vetu. Po chvíľke na rozmyslenie vyberieme jedno dieťa, ktoré sa posadí so zaviazanými očami na stoličku do stredu triedy. Postupne mlčky, s jemným dotykom na plece vyzveme deti sediace v rade vedľa seba, aby povedali niečo smiešne, napr. „Zjedol som krokodíla.“; „Môj balón vyletel až na Mesiac.“; „Naháňal som dinosaura.“ a iné. Ak dieťa nevie samo niečo vymyslieť, našepkáme mu nejakú smiešnu vetu my a dieťa ju povie nahlas. Po vyslovení tejto vety položí hovoriace dieťa otázku: „Povedz, kto hovoril smiešnu vetu?“ a dieťa, ktoré sedí v strede triedy, háda meno a priezvisko dieťaťa, ktoré hovorilo. Hru hráme tak, aby bola dynamická a zábavná. Po troch uhádnutiach vymeníme dieťa v role hádajúceho a hra pokračuje obdobným spôsobom.

Na rozvíjanie rečového prejavu a produkciu slov je aktivita „Stratené rozprávkové slová“, na vyzvanie „Povedz slovo, ktoré patrí k rozprávke...“, napr. „O medovníkovom domčeku“ deti vymenúvajú len slová, ktoré sa viažu k danej rozprávke. Podmienka je, že túto, alebo inú rozprávku už deti veľakrát počuli a mohli si prezerat' aj ilustrácie v rozprávkových knihách.

Postup hry: Hru na vymýšľanie slov, ktoré patria k známej rozprávke, navodíme nasledovným vzbudením záujmu: „Bola raz jedna veľká rozprávková krajina, v ktorej žili rôzne rozprávkové postavičky – trpaslíci, princezné, princovia a všelijakí čarodejníci, draci a všetko tam bolo čarovné. Raz sa tam stalo, že sa stratili pomenovania týchto rozprávkových postáv a vecí, ktoré patria rozprávkam a rozprávky sa preto nedali ani rozprávať, ani čítať, ani hrať vo filmoch. Všetkým deťom na svete tak nastali smutné časy, lebo si nemohli vypočúť, ani pozrieť svoju obľúbenú rozprávku pred spaním.“ My teraz pomôžeme slová vrátiť do rozprávok tak, že si dobre rozmyslíme, ktoré slová patria napr. do rozprávky „O medovníkovom domčeku“ a potom ich pekne po jednom vymenujeme a deti vymenúvajú slová, napr. „Janko“, „Marienka“, „ježibaba“, „košíček“, „jahody“, „medovníkový domček“, „medovníky“, „pec“, „lopata“ a iné. Ak produkcia slov viažucich sa k rozprávke viazne, kladieme deťom otázky, napr. „Čo chcela urobiť ježibaba s deťmi?“ (upieť ich); „Na čo posadili deti ježibabu? (na lopatu) a iné.

Aktivity, hry a cvičenia, ktoré sa sústreďujú na verbálne akustickú diferenciaciu a akustickú pozornosť:

Aktivita: „Uhádni, čo je úplne rovnaké a čo inakšie?“ – úlohou dieťaťa/deti je identifikovať rozdiely vo dvojiciach zmysluplných slov, ktoré sú buď úplne rovnaké, alebo sú veľmi podobné a podobne znejú.

Postup aktivity: Aktivitu môžeme navodiť nasledovným vzburdením záujmu (evokáciou): „Je taká rozprávková krajina, kde sú samé podobné slová a deti a dospelí tam nevedia rozoznať, ktoré slová sú rovnaké a ktoré sú trochu inakšie. Preto sa v tej krajine nedokážu dohovoriť. Jedného dňa sa však pán kráľ dozvedel, že v skutočnom svete je taká materská škola v dedine /meste... (a použijeme názov konkrétnej – našej – dediny/mesta, príp. aj ulicu, kde sa naša materská škola nachádza) a v nej sú veľmi šikovné deti, ktoré určite pomôžu ľuďom z rozprávkovej krajiny rozoznať, ktoré slová sú úplne rovnaké a ktoré sú trochu inakšie. Dobré teraz počúvajte, keď počujete rovnaké slová, zatlieskajte, keď budú slová trochu inakšie, zdvihnite ruky.“ Postupne, veľmi pomaly a zreteľne zadávame dvojice slov, napr.: ak – ak, bez – bez, až – už, pes – les, buk – puk, dnes – dnes, nos – nes, nim – nám, hra – hrá, dom – dym, brada – brada, búda – beda, body – plody, plot – plot, osa – bosá, oblak – oblok, para – para, padá – podá, kosa – rosa, kope – kúpe, teraz – teraz, topiť – potiť, stielie – melie, záhrada – záhrada, záhada – náhoda, mračiť – strašit', prežiť – prišit', krásny – vzácny, vedľa – podľa, ťuká – šťuka, ryba – ryba, chyba – chýba, udica – hadica, pršať – vrčať, robot – chobot a iné. Dieťa/deti po každej dvojici slov dvojicu slov zopakujú a buď zatlieska, alebo zdvihne obe ruky (príp. urobí drep, alebo nejaký iný pohyb, pohyby môžeme obmieňať, aby bola aktivita dynamickejšia a zábavnejšia).

Poznámka: Spočiatku hovoríme len dvojhláskové a trojhláskové slová a neskôr aj štvorhláskové a päťhláskové slová a dieťa/deti nám môžu odzerať z úst. Po viacnásobnom opakovaní aktivity trvajúcej najviac 20 minút. s inými slovami už platí pravidlo, že nám dieťa/deti nesmú pri vyslovovaní slov odzerať z pier. Aktivita sa tak stáva náročnejšou.

V aktivite „**Doplň podobné slovo**“ doplňajú deti k zadanému slovu podobne znejúce slovo s podobným významom.

Postup aktivity: Po krátkom vzburdení záujmu, napr. aj s využitím maňušky, pristúpime k aktivite, v ktorej zadávame deťom slová, ktoré majú nejakú predponu. Deti k nim doplňujú významovo, aj podobne znejúce slovo, len s inou predponou. Uvedieme najprv príklad na doplňovanie, napr. prenesie – prinesie, donesie, zanesie, odnesie a iné; alebo prešit' – prišit', zašit'...), zamknúť – odomknúť a iné.

Analogicky realizujeme náročnejšiu aktivitu „Doplň slovo, ktoré sa zdá podobné, a predsa je odlišné“ so slovami, ktoré podobne znejú, avšak sú významovo odlišné. Opäť uvedieme najprv príklad na dopĺňanie. Až potom necháme samostatne dopĺňať podobne znejúce, avšak významovo odlišné slová deti, napr. nemáme – nedáme, predáme – podáme, vesta – cesta, mesto – cesto, fúka – múka, meter – sveter, hned’ – ved’, vedľa – podľa, dvojica – trojica – štvorica a iné (bez ohľadu na slovný druh).

Ak deti zvládli obe aktivity, pomáhame im tvoriť najprv významovo podobné dvojice slov tak, že zadáme my prvé slovo a deti doplnia dvojicu k tomuto slovu. Zároveň ich poprosíme, aby nám kratučko vysvetlili, čo tieto slová znamenajú. Najprv však poskytneme deťom príklad jednoduchého vysvetlenia významu týchto slov my, napr. doviest’ – odviest’. „Mamička, alebo otec vás ráno dovedli do škôlky“; „Poobede vás zasa zo škôlky odvedli domov.“ Ak vysvetľovanie významu slov viazne, pomôžeme deťom návodnými otázkami, ktoré ich dovedú k slovnému prejavu.

Analogicky prejdeme k dopĺňaniu slov síce podobne znejúcich, avšak významovo odlišných a k opisu významu týchto slov.

Iným variantom je aktivita „Počúvaj a povedz, čo je rovnaké a čo rozdielne,“ v ktorej má dieťa/deti podobným spôsobom iba určiť, či je, alebo nie je rozdiel medzi dvomi krátkymi, avšak nezmyselnými slovami.

Postup hry: Povieme deťom, že sa budeme hrať hru so slovíčkami a vyzveme ich, aby dobre počúvali a povedali nám, ktoré slovíčka sú rovnaké a ktoré sú rozdielne, napr.: ban – ben, don – dun, pit – pit, mes – mek, zaf – zaf, min – din, sip – sit, lan – lon, tus – tus, ket – kot, him – hin, čar – šar, fes – mes, lop – lop, kif – gif a pod. Hru môžeme spestriť tak, že pri rovnakých slovíčkach deti urobia nejaký pohyb, napr. vyskočia a pri slovíčkach rozdielnych iba otočia hlavu zo strany na stranu na znak nesúhlasu.

Poznámka: Opäť platí pravidlo, že v tejto niekoľkokrát aktivite nám dieťa pri vyslovovaní slov najprv dieťa/deti môžu a neskôr nesmú odzerať z pier (stačí, ak si držíme papier pred ústami).

Náročnejšou na rozvíjanie fonematického sluchu a zároveň aj na posilnenie pamäte je aktivita „Učíme hovoriť nášho Gašparka“ (alebo nejakú inú dohodnutú rozprávkovú postavu).

Postup hry: Pomaly a po jednom hovoríme dieťaťu dvojice rovnakých alebo rozdielnych, avšak zmysluplných slov, napr.: nes – les, luk – luk, drak – frač, kvet – kvet, kvet – svet, mak – vták, med – med, sokol – vôkol, ryba – chyba, preto – preto, meter – sveter, stielce – melie,

múka – ruka, príde – zide, motýľ – motýľ a pod. Úlohou dieťaťa je po jednom po nás dané dvojice slov čo najpresnejšie zopakovať a povedať, príp. pohybom vyjadriť, či sú dvojice slov rovnaké, alebo nie.

Podobným spôsobom s podobnou motiváciou možno uskutočniť aktivitu, v ktorej dieťa opakuje zadávanú nezmyselnú dvojicu slov a identifikuje, ktoré dvojice slov sú rovnaké a ktoré rozdielne, napr.: ňaf – ňuf, muf – muf, dis – dis, vap – vap, ler – ler, tal – zal, hep – hep, zur – zar, mar – far, top – bop a pod.

Poznámka: V platnosti ostáva pravidlo, že najprv dieťaťu umožníme a neskôr neumožníme odzerať z pier.

V hre „**Uhádni, čo som urobil?**“, je uhádnuť pantomimickú hádanku.

Postup hry: Deťom oznámime, že sa ideme hrať zaujímavé hádanky. Nebudeme v nich hovoriť, len niečo budeme ukazovať. Predvedieme pohybom deťom varenie a spýtame sa „Uhádni, čo robím?“ a deti odpovedia „varíš/varíte“ (podľa veku buď vo forme tykania alebo vykania), príp. môžu aj doplniť, čo všetko sa dá variť. Takýmto spôsobom prostredníctvom pantomímy napodobňujú činnosti deti a ďalšie deti hádajú o akú činnosť išlo, napr. zatĺkaš klince a opäť môžu doplniť, za akých okolností sa zatĺkajú klince, picháš injekciu, maľuješ a iné.

Hry na posilnenie pozornosti a verbálnej pamäte Opakuj slová? úlohou dieťaťa je zapamätať si zmysluplné slová.

Postup hry: Pomaly a zreteľne deťom zadávame zmysluplné slová, najlepšie podstatné mená, napr. hlava, okno, bicykel. Ďalej most, potok, voda, ryba a iné a vždy jedno dieťa ich v presnom poradí aj zopakuje. Najprv zadávame tri slová, potom štyri slová a nakoniec až päť slov na zopakovanie.

V hre „Vymýšľame vety“ je úlohou dieťaťa/detí vymysliť podľa zadaných slov nejakú vetu.

Pomôcky: obrázkový materiál s postavami v činnosti a s vecami

Postup hry: Deťom vysvetlíme, že sa zahráme hru na vymýšľanie viet a uvedieme príklad samotného vymýšľania. Napr. zo slov „vtáčik“ a „spievať“ môžeme vymysliť vetu: „Vtáčik spieva.“ Postupne pomaly zadávame dvojice slov (pomôcť si môžeme aj s využitím

obrázkového materiálu) najprv podstatné meno a sloveso, napr. „chlapec“, „kreslit“ a deti doplnia: „Chlapec kreslí“. Postupne hru znáročníme tak, že deťom zadávame podstatné meno, prídavné meno a sloveso, napr. „dobrá“, „mama“, „variť“ a deti utvoria vetu: „Dobrá mama varí“.

Aktivita „**Vymyslíme podľa obrázkov novú rozprávku**“ rozvíja verbálnu pamäť a spája sa v nej vizuálne a auditívne vnímanie ako aj cibrí rečový prejav.

Pomôcky: obrázkový materiál, ktorý si môžeme aj skratkovito nakresliť, napr. tri prasiatka budú mať naznačené iba hlavy a pod.

Postup hry: Porozprávame deťom, že si spolu vymyslíme rozprávku, ktorá bude trochu inakšia ako rozprávky, ktoré sme si čítali v detských rozprávkových knižkách. Pomôžu nám k tomu obrázky. Uvedieme ukážku takto vymýšľanej rozprávky, ktorú nám pomáhajú vymýšľať aj deti, napr.: „Všetci poznáme rozprávku o troch prasiatkach, v ktorej bol zlý vlk. My si však teraz vymyslíme celkom novú rozprávku ***O troch prasiatkach ako išli na kúpalisko***. Táto rozprávka ešte nie je nikde napísaná. Bude to iba naša rozprávka, lebo my ju teraz vymyslíme aj podľa obrázkov. Rozprávame: „Boli raz tri... a deti doplnia *prasiatka* (obrázok). Volali sa... a vyzveme deti, aby vymysleli prasiatkam mená, napr. Ňufko, Mufko a Pifko. Prasiatka Ňufko, Mufko a Pifko sa rozhodli ísť na... a deti doplnia *kúpalisko* (obrázok kúpaliska, ideálny by bol obrázok s plávajúcimi zvieratkami). Keďže nevedeli plávať, išli do obchodu kúpiť si... a deti doplnia *plávacie koleso...*, (obrázok plávacieho kolesa, plávacích krídeliek a malej gumenej loďky) a Ňufko si zobral ... a pridelia každému prasiatku plávaciú pomôcku. Doma si zobrali jednu veľkú... a deti doplnia *deku* (obrázok deky) a išli na zvierací... a deti doplnia *autobus* (obrázok autobusu), lebo kúpalisko bolo až v neďalekom meste. V zvieracom autobuse sa zaviezli až pred... a deti doplnia *kúpalisko* (obrázok kúpaliska). Na zvieracom kúpalisku boli všelijaké zvieratká... a deti vymenúvajú *názvy zvierat* (obrázok niekoľkých zvieratiek). Niektoré zvieratká vedeli aj plávať a deti povedia, ktoré asi to boli, napr. *pes, mrož a iné*. Zvieratká vo vode šantili a všelijako sa zabávali. Večer, keď už boli unavené, nastúpili zasa do... a deti doplnia *zvieracieho autobusu* (obrázok autobusu) a zaviezli sa... a deti doplnia *domov* (obrázok domčka prasiatok). Potom išli... a deti doplnia *spať* (obrázok spiaceho prasiatka) a snívalo sa im, ako krásne bolo... a deti doplnia *na kúpalisku*.“

Neskôr môžeme podobnú aktivitu uskutočniť s inými obrázkami a s inou vymyslenou variáciou na známu rozprávku – ľudovú alebo autorskú.

Poznámka: Podmienka je, že konkrétnu rozprávku, ku ktorej vymýšľajú deti spolu s učiteľkou nový variant, musia deti už dobre poznať.

V aktivite na kvantitatívne vzťahy **„Uhádni, koľko si z čarovného vrecúška vybral hračiek alebo vecí“** dieťa/ určí presný počet hračiek alebo vecí.

Postup hry: Povieme deťom, že sa k nám z rozprávkovej krajiny dostalo „čarovné vrecúško“ a my sa teraz s ním zahráme s „čarovným vrecúškom. Vysvetlíme deťom, že keď si z vrecúška vyberú hračky, hračku alebo predmet po jednom pomenujú. Keď si už vybrali niekoľko hračiek a vecí, tak ich pekne spočítajú a deti počítajú hračky prostredníctvom vyratovania čísel, napr. jed, dva, tri, štyri, päť a odpovedia „Mám spolu päť hračiek a vecí“. Postupne môžu spočítať podmnožiny, tak, že osobitne presne spočítajú koľko majú hračiek a koľko iných vecí.

Poznámka: Citlivo a taktne vedieme deti k tomu, aby si vybrali maximálne šesť vecí a úloha nebola tak pre deti zložitá.

Ďalším variantom hry je „Povedz, koľko je obrázkov na tabuli“ alebo hra, „Koľko som na stôl položil/a zvieratiek?“ Tieto hádanky na početové predstavy si postupne dávajú deti navzájom,

Hra na triedenie obrázkov podľa určitého kritéria, napr. aktivita typu **„Popletené obrázky“** pre menšiu, max. 5 člennú skupinu detí.

Pomôcky: obrázkový materiál

Postup aktivity: Povieme deťom, že sa zahráme hru na „popletené obrázky“ a dovoľíme im zobrať si malú kôpku obrázkov a rozsypať na jeden stôl všelijaké obrázky. Na obrázkoch sú napr. predmety osobnej hygieny, obuv, oblečenie a iné. Keďže my sme veľmi poriadne deti, nechceme, aby boli obrázky takto popletené, a preto ich pekne vytriedime a zadáme deťom po jednom inštrukcie typu: „Miško, ty vyber spomedzi obrázkov len tie, na ktorých je letné oblečenie a poukladaj vedľa seba obrázky na vedľajší stôl, aby sme mohli skontrolovať, či si úlohu správne vyriešil.“ Keď sme skontrolovali správnosť vykonania úlohy, pokračujeme v zadávaní inštrukcií až dovtedy, kým sú obrázky vytriedené.

Na zoradenie vecí podľa veľkosti slúži aktivita „**Zorad' od najmenšieho po najväčšie**“, Postup hry: Deťom predložíme rôzne veci a improvizované učebné pomôcky. Úlohou dieťaťa je usporiadať hračky a predmety rôznej veľkosti, farby či tvaru od najmenšieho po najväčšie a naopak napr. farebný detský riad, alebo tri až šesť rôznych veľkých a rôznofarebných prúžkov papiera (rozdiel je iba v dĺžke nie v šírke, aby to deti nemýlilo), paličiek, kociek, bábik a iné. Podobne možno zoradiť podľa veľkosti napr. zvieratká na dvore alebo v nejakej konkrétnej rozprávke, príp. na základe zážitkov zo ZOO porozmýšľať, ktoré zviera tam bolo najmenšie a ktoré najväčšie a pod.

Hry a cvičenia „**Povedz, čoho je viac, menej a rovnako**“ na určenie počtu prostredníctvom priradovania.

Pomôcky: hračky a predmety v triede, rovinné a priestorové geometrické útvary a iné

Postup hry: Na jeden stôl zhromaždíme množstvo všelijakých hračiek a vecí tak, aby sa z nich dali vytvárať dvojice. Deti po jednom prichádzajú k tomuto stolu a vytvárajú z podobných vecí dvojice, napr. šálky a tanieriky, alebo malý a veľký trojuholník, krátke a dlhé paličky, veľké a malé kocky, veľké a malé šatky a pod. a iné a prostredníctvom priradovania do dvojíc určia, čoho je viac, menej rovnako. Zároveň pri niektorých predmetoch (napr. veľké a malé šatky) určujú aj veľkosti, napr. malých šatiek je viac ako veľkých a iné.

6 MATEMATICKÉ SCHOPNOSTI

V aktivite na kvantitatívne vzťahy „**Uhádni, koľko si z čarovného vrecúška vybral hračiek alebo vecí**“ dieťa určí presný počet hračiek alebo vecí.

Postup hry: Povieme deťom, že sa k nám z rozprávkovej krajiny dostalo „čarovné vrecúško“ a my sa teraz s „čarovným vrecúškom zahráme. Vysvetlíme deťom, že keď si z vrecúška vyberú hračky, hračku alebo predmet po jednom pomenujú. Keď si už vybrali niekoľko hračiek a vecí, tak ich pekne spočítajú a deti počítajú hračky prostredníctvom vyratúvania čísel, napr. jed, dva, tri, štyri, päť a odpovedia „Mám spolu päť hračiek a vecí“. Postupne môžu spočítať podmnožiny, tak, že osobitne presne spočítajú koľko majú hračiek a koľko iných vecí.

Poznámka: Citlivo a taktne vedieme deti k tomu, aby si vybrali max. šesť vecí a úloha nebola tak pre deti zložitá.

Ďalším variantom hry je „Povedz, koľko je obrázkov na tabuli“ alebo hra, „Koľko som na stôl položil/a zvieratiek?“ Tieto hádanky na počtové predstavy si postupne dávajú deti navzájom,

Hra na triedenie obrázkov podľa určitého kritéria, napr. aktivita typu „**Popletené obrázky**“ pre menšiu, max. päťčlennú skupinu detí.

Pomôcky: obrázkový materiál

Postup aktivity: Povieme deťom, že sa zahráme hru na „popletené obrázky“ a dovolíme im zobrať si malú kôpku obrázkov a rozsypať na jeden stôl všelijaké obrázky. Na obrázkoch sú napr. predmety osobnej hygieny, obuv, oblečenie a iné. Keďže my sme veľmi poriadne deti, nechceme, aby boli obrázky takto popletené, a preto ich pekne vytriedime a zadáme deťom po jednom inštrukcie typu: „Miško, ty vyber spomedzi obrázkov len tie, na ktorých je letné oblečenie a poukladaj vedľa seba obrázky na vedľajší stôl, aby sme mohli skontrolovať, či si úlohu správne vyriešil.“ Keď sme skontrolovali správnosť vykonania úlohy, pokračujeme v zadávaní inštrukcií až dovtedy, kým sú obrázky vytriedené.

Na zoradenie vecí podľa veľkosti slúži aktivita „**Zorad' od najmenšieho po najväčšie**“,

Postup hry: Deťom predložíme rôzne veci a improvizované učebné pomôcky. Úlohou dieťaťa je usporiadať hračky a predmety rôznej veľkosti, farby či tvaru od najmenšieho po najväčšie a naopak napr. farebný detský riad, alebo tri až šesť rôzne veľkých a rôznofarebných prúžkov papiera (rozdiel je iba v dĺžke nie v šírke, aby to deti nemýlilo), paličiek, kociek, bábik a iné.

Podobne možno zoradiť podľa veľkosti napr. zvieratká na dvore alebo v nejakej konkrétnej rozprávke, príp. na základe zážitkov zo ZOO porozmýšľať, ktoré zviera tam bolo najmenšie a ktoré najväčšie a pod.

Hry a cvičenia „**Povedz, čoho je viac, menej a rovnako**“ na určenie počtu prostredníctvom priradovania.

Pomôcky: hračky a predmety v triede, rovinné a priestorové geometrické útvary a iné.

Postup hry: Na jeden stôl zhromaždíme množstvo všelijakých hračiek a vecí tak, aby sa z nich dali vytvárať dvojice. Deti po jednom prichádzajú k tomuto stolu a vytvárajú z podobných vecí dvojice, napr. šálky a tanieriky, alebo malý a veľký trojuholník, krátke a dlhé paličky, veľké a malé kocky, veľké a malé šatky a pod. a iné a prostredníctvom priradovania do dvojíc určia, čoho je viac, menej rovnako. Zároveň pri niektorých predmetoch (napr. veľké a malé šatky) určujú aj veľkosti, napr. malých šatiek je viac ako veľkých a iné.

Na precvičenie číselníkov s jednoduchým vyratúvaním je hra „**Doplň vynechané číslo**“. Úlohou dieťaťa je najprv vyratúvať (vymenovať) čísla od jedna do desať. Súčasne s rátaním môže dieťa/deti tleskať alebo klopať dlaňou do stola. Ak zvládli dieťa/deti jednoduché rátanie, má za úlohu pri počítaní vynechať vopred dohovorenú číslovku a namiesto nej tlesknúť alebo urobiť nejaký iný pohyb. Alebo: jedno dieťa z dvojice samostatne ráta, pričom vynechá jednu ľubovoľnú číslovku (postupne aj niekoľko), namiesto nej zatlieska a ďalšie dieťa doplní vynechané číslo. Potom si úlohy vymenia. Hru možno hrať aj v skupine tak, že deti, ktoré sa pomýlia pri hádaní vynechaného čísla, postupne vypadávajú z hry a pritom dávajú nejakú zástavu. Zástavu dostanú naspäť, ak zaspievajú pieseň, zarecitujú krátku báseň, či porozprávajú úryvok z rozprávky, vymyslia nejakú veselú vetu, povedia hádanku alebo niečo zatancujú a iné.

Poznámka: Dôležité je, aby deti nevnímali vypadnutie z hry ako niečo negatívne, ale ako príležitosť na zábavné pokračovanie hry.

ZÁVER

Stimulačné programy sú spravidla určené na rozvíjanie jednotlivých psychických funkcií. Ich cieľom je podnecovať a rozvíjať v súlade s vývinovou normou tú alebo tie psychické funkcie, ktoré má dieťa nedostatočne rozvinuté. Vzhľadom na potreby praxe má stimulačný program prevažne odborný-metodický charakter. Sústreďuje sa na rôzne domény rozvoja osobnosti dieťaťa a v rámci nich na rozvíjanie psychických funkcií. V každej z nich vymedzuje schopnosti dieťaťa, ktoré dieťa môže, prípadne aj má na elementárnej úrovni dosiahnuť. Uvádza ciele výchovy a vzdelávania a ponúka súbor modelových aktivít, hier a cvičení. Veľký dôraz sa v programe kladie na rozvíjanie tvorivosti, prakticko-umeleckej, kognitívnej a v rámci nej aj verbálnej tvorivosti. Široký priestor sa vytvára pre rozvíjanie estetickej tvorivosti.

LITERATÚRA

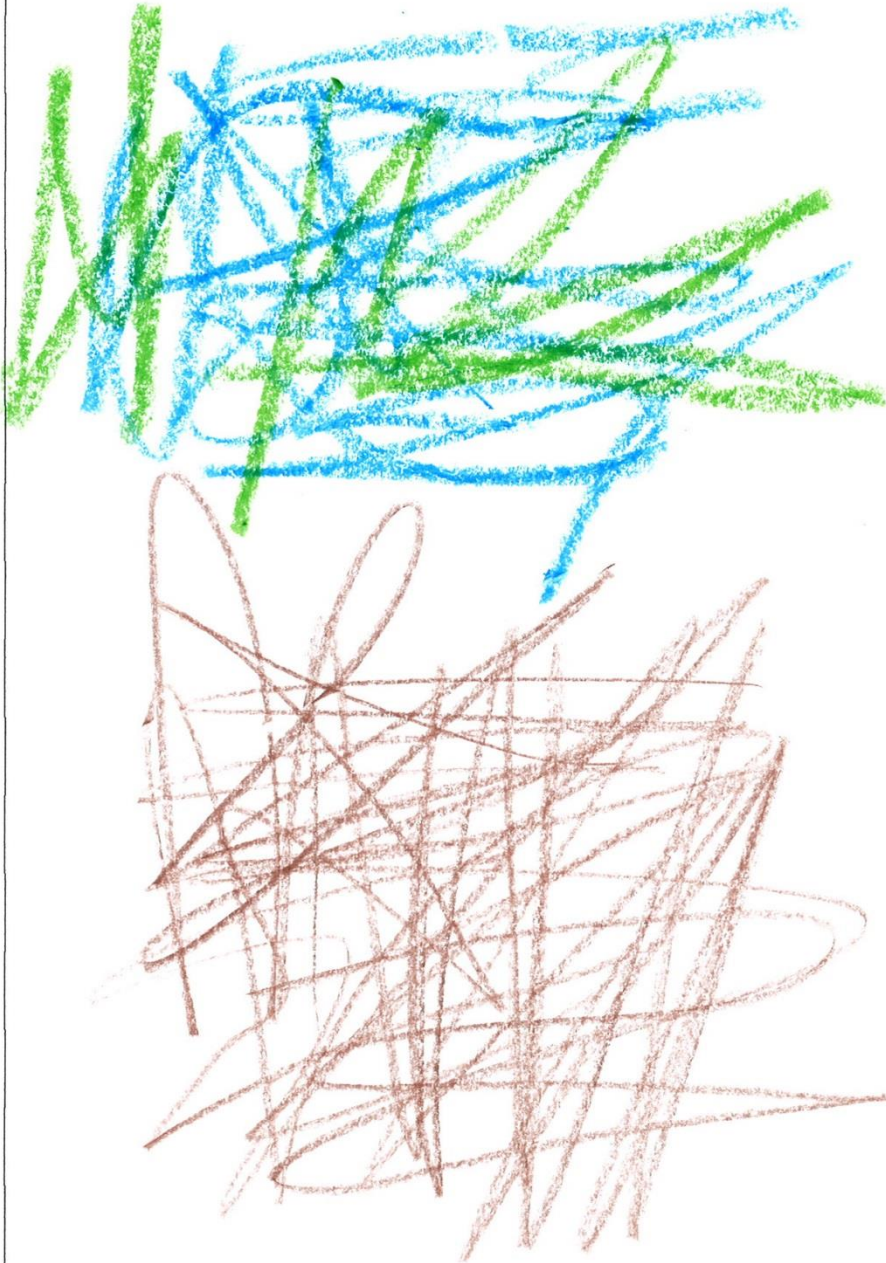
1. ADAM, G.: *Antológia rómskej hudby*, Štátny pedagogický ústav Bratislava, 2007, 1. vyd., 130 s. ISBN 80-89225-13-6.
2. BĚHOUNKOVÁ, L., HAVRDOVÁ, E., SYSLOVÁ, Z.: *Význam včasné intervence v raném vývoji dítěte, metodická příručka*, Centrum pro veřejnou politiku, 2011, ISBN 978-80-260-0641-1.
3. CANGÁR, J.: *Rómovia a vzdelanie* (s. 14 – 23), in: *Edukácia rómskych detí v európskom kontexte*, Comenius, 2002, 1. vyd., 286 s.
4. CINOVA, E. *Rozvoj motoriky u žiaka v nultom ročníku*, Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava, 2011, 40 s. ISBN 978-80-8052-387-9
http://www.mpc-edu.sk/library/files/rozvoj_motoriky_u_ziaka_v_nultom_rocniku.pdf
5. CLAYCOMB, P.: *Školka plná zábavy: kalendář tvořivých her pro předškolní děti*, Portál, Praha, 2013, 5. vyd., 248 s. ISBN 978-80-262-0406-0.
6. DANIELSOVÁ, E.R., STAFFORDOVÁ, K.: *Vytváranie integrovaných tried, Program Krok za krokom pre deti a rodiny*, Nadácia Škola dokorán, Žiar nad Hronom, 2002, 1. vyd., 177 s. ISBN 80-968292-9-7.
7. DOČKAL, V., FILÍPKOVÁ, B.: *Etnické a rodové súvislosti školskej pripravenosti. Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 45, 2010, 2, 113-136 s.
8. GALLOVÁ KRIGLEROVÁ, E., GAŽOVIČOVÁ, T.: *Inkluzivnost' opatření vo vzťahu k rómskym deťom*, CVEK, Bratislava, 2012, 1. vyd., 107 s. ISBN 978-80-970711-4-1.
9. GUZIOVÁ, K.: *Rozvíjající program pre deti s odloženou povinnosťou školskou dochádzkou v materských školách* Bratislava: Ministerstvo školstva 2005.

10. HANDZELOVA, J., REPISKÝ,P.: *Inovácie v edukácii žiakov z marginalizovaných rómskych komunit*, MPC, Bratislava, 2013, 97 s. ISBN 978-80-8052-567-5.
11. HAPALOV,M., KRIGLEROVÁ, E.G. eds.: *O krok bližšie k inklúzii, Človek v tísní* Slovensko, Centrum pre výskum etnicity a kultúry, Bratislava, 2013, 1. vyd., 346 s. ISBN 978-80-971343-0-3.
12. HANSEN, K.A., KAUFMAN, R.K., SAIFER, S.: *Education and the culture of democracy: Early childhood Practice*, CRI, Wahington, D.C., ISBN 1-889544-01-7, 132 s.
13. JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ,H: *Je naše dítě zralé na vstup do školy?* Grada Publishing,a.s., Praha, 2014, 1.vyd., 150 s. ISBN 978-80-247-4750-7.
14. KUTÁLKOVÁ, D.: *Jak připravit dítě do 1. třídy.*:Grada Publishing,a.s., Praha, 2013, 3. vyd., 200 s. ISBN 978-80-247-4856-6.
15. KUNDRÁTOVÁ, B.: *Diagnostika detí zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia, in: Komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálnopatologických javov v školskom prostredí, Príloha časopisu Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 2014, č. 3, s. 74-85 ,Bratislava, 2014, ISBN 978-80-89698-01-1.*
16. LAMPERTOVÁ, L.: *Projekt: Rozvíjanie grafomotorických zručností detí ako príprava na písanie v základnej škole*, Metodicko-pedagogické centrum, Detašované pracovisko, Nitra, GRAF/UČ/NR/NR/1.sk., 2013.
17. MULTI-KULTI na školách: *metodická príručka pre multikultúrnu výchovu*, Nadácia Milana Šimečku, 2006, (Kumanová, Z. a kol: časť Rómovia, s. 67 – 111), ISBN 80-89008-21-6.
18. LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*, Grada Publishing, Praha, 1998, vydanie 3., 344 s. ISBN 80-7169-195-X.

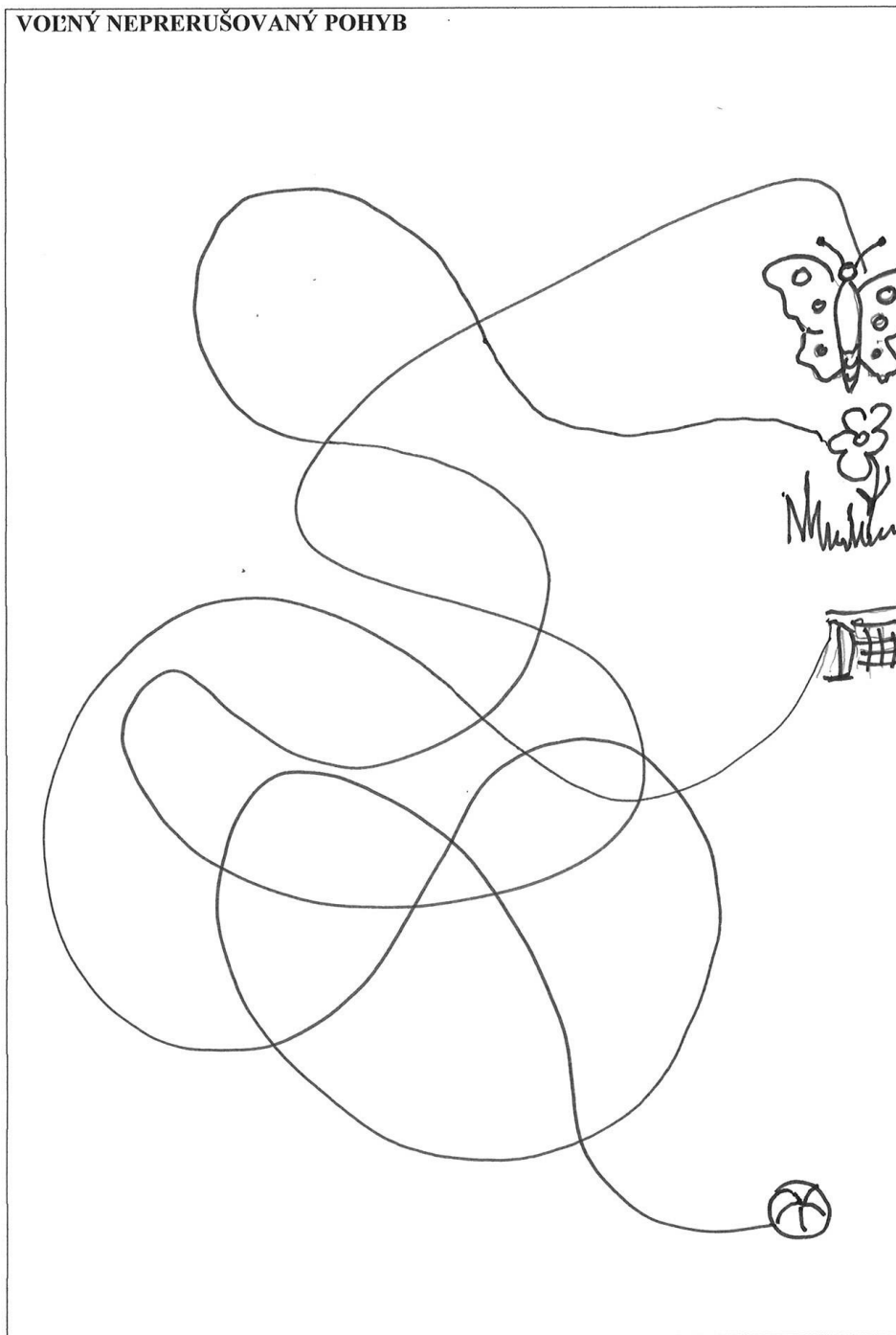
19. MULIČÁKOVÁ, A., USTOHALOVÁ, T.: *Psychomotorické hry*, MPC Prešov, 2007, 48 s. ISBN 978-80-8045-468-5.
<http://www.rocepo.sk/downloads/RocMetPrirucky/PsychomotorickeHryvSkole.pdf>
20. NOVÁKOVÁ, M.: *Písanka škôlkara*, NOMI, Košice, 2012, 24 s. ISBN 978-80-89365-39-5.
21. NOVÁKOVÁ, M.: *Písanka predškolača*, NOMI, Košice, 2012, 28 s. ISBN 978-80-89365-36-4.
22. PASCH, M., GARDNER, T.G., SPARKS-LANGEROVÁ, G., STARKOVÁ, A.J., MOODYOVÁ, CH.D.: *Od vzdelávacieho programu k vyučovacím hodinám*, Portál, Praha, 1998, 424 s. 1.vyd., ISBN 80-7178-127-4 (s. 305 – 313).
23. PONDELÍKOVÁ, R.: *Rozvoj grafomotoriky pomocou výtvarných aktivít*, Metodicko-pedagogické centrum, Bratislava, 2011, 1. vyd., 54 s. ISBN 978-80-8052-379-4
24. REVUE LIEČEBNEJ PEDAGOGIKY, Číslo 5, ročník III., rok 2009, ISSN 1337-5563.
25. TAŠKOVÁ, M.: *Maquita*, Nitrianske Pravno, 1. vyd., 16 s. ISBN 978-80-89260-40-9.
26. UVÁČKOVÁ, I., VALACHOVÁ, D., DROPOVÁ, G.: *Metodika rozvíjania grafomotorických zručností detí v materských školách*, Orbis Pictus Istropolitana, Bratislava, 2012, 148 s. ISBN 978-80-8120-146-2.
27. Pracovní listy pro předškoláky.
<https://plus.google.com/photos/100040618833635797863/albums/5373642202623749217?banner=pwa>

PRÍLOHY

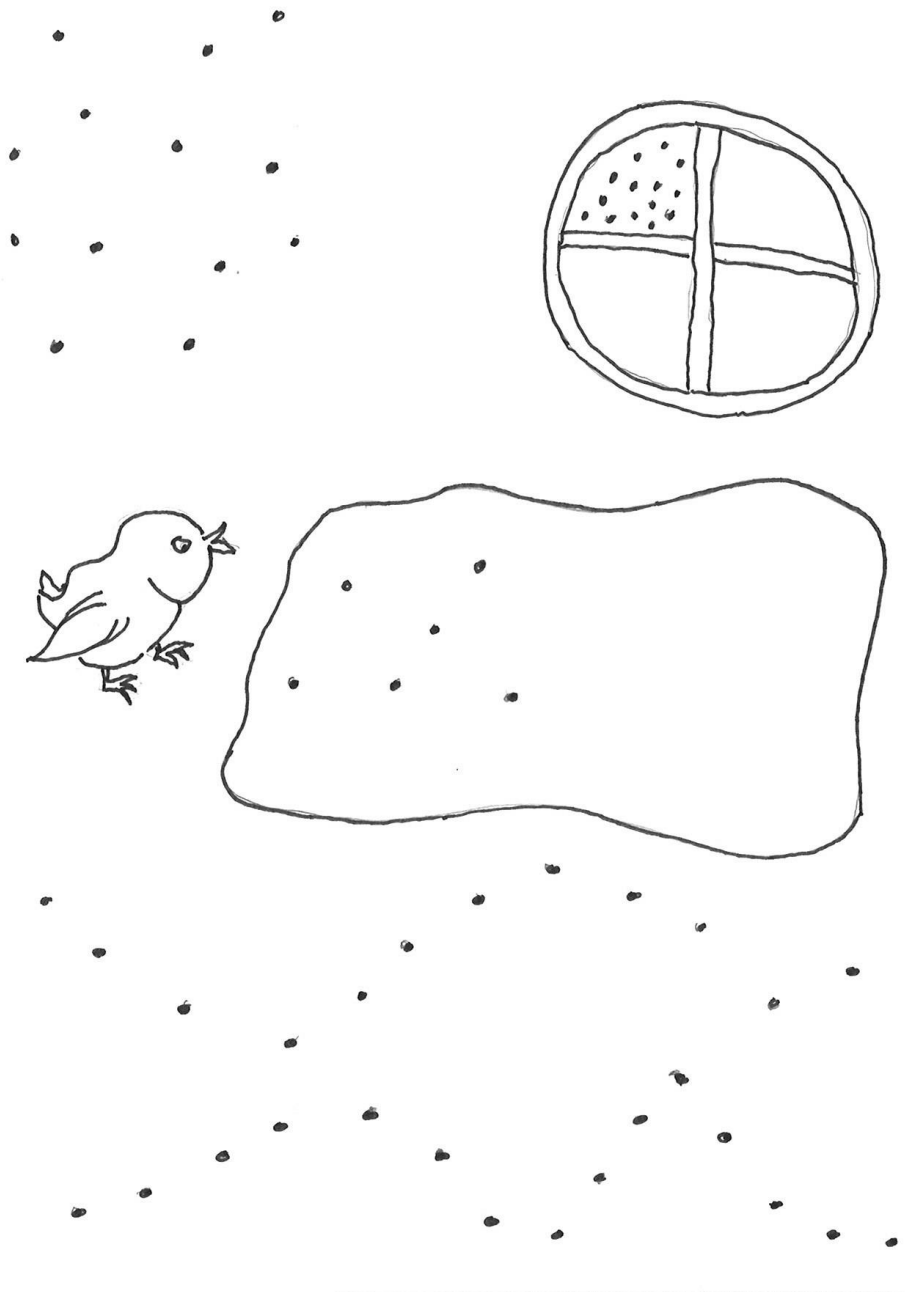
ČMÁRANIE

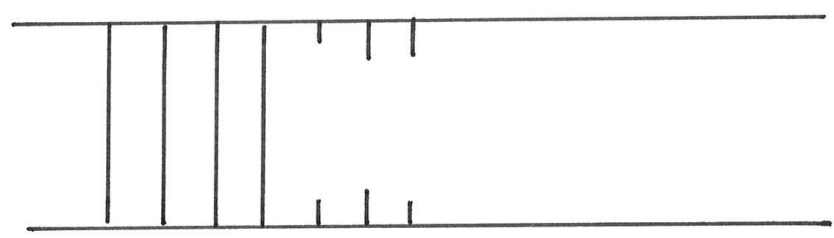
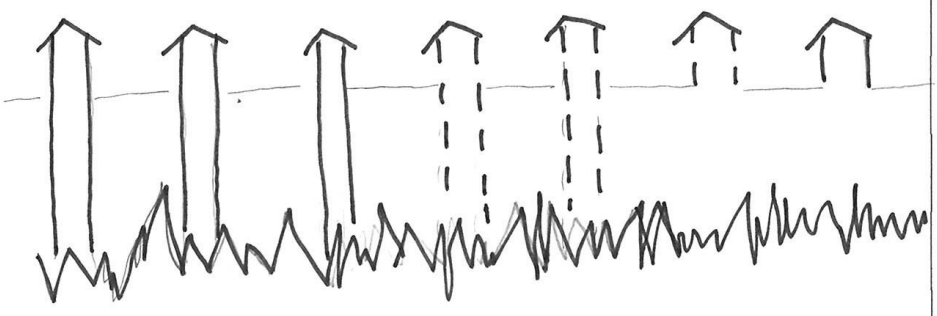
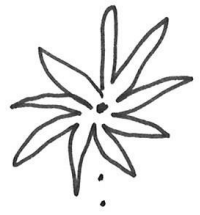
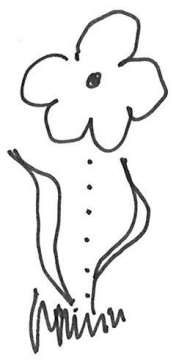
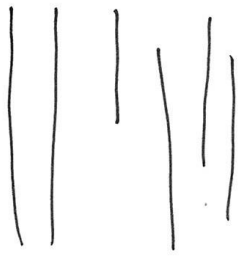
VOENÝ NEPRERUŠOVANÝ POHYB

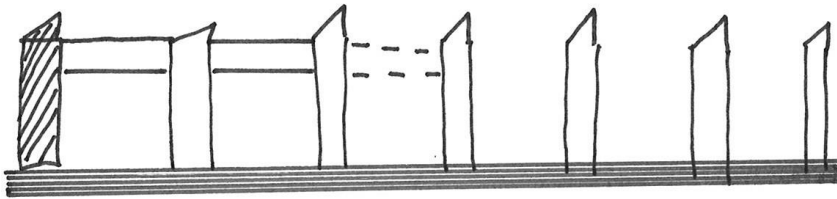
BODKY

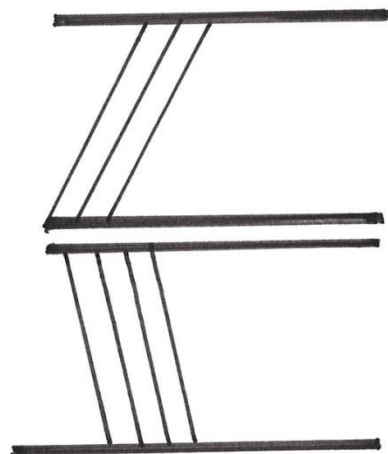
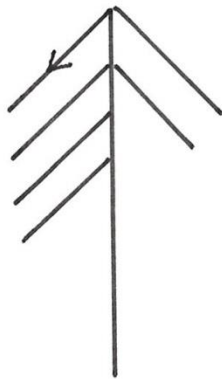
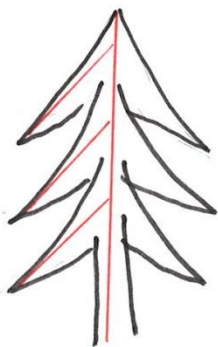
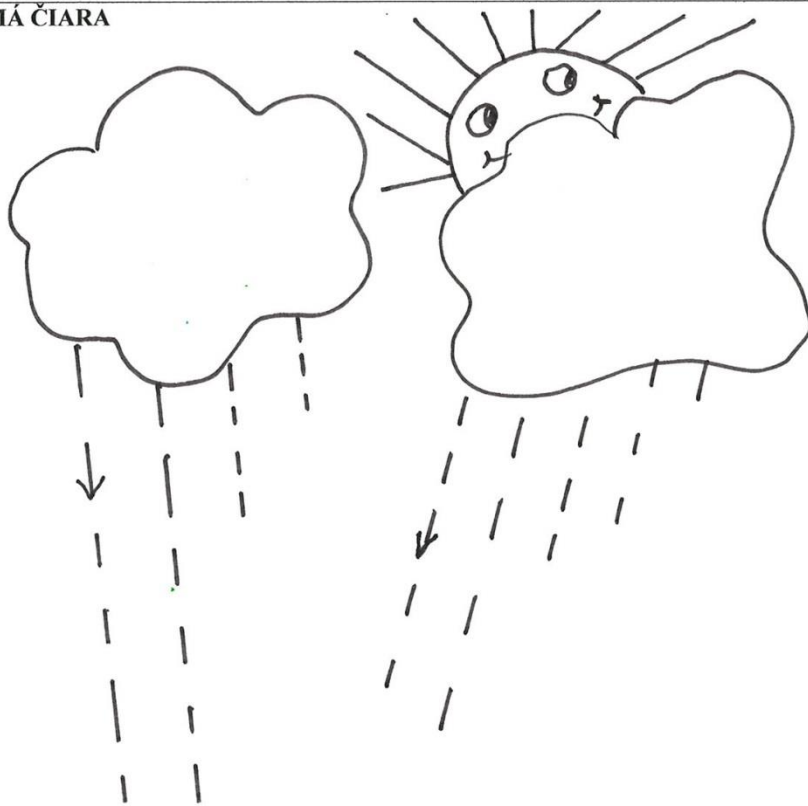
VERTIKÁLNE LÍNIE – dlhé a krátke

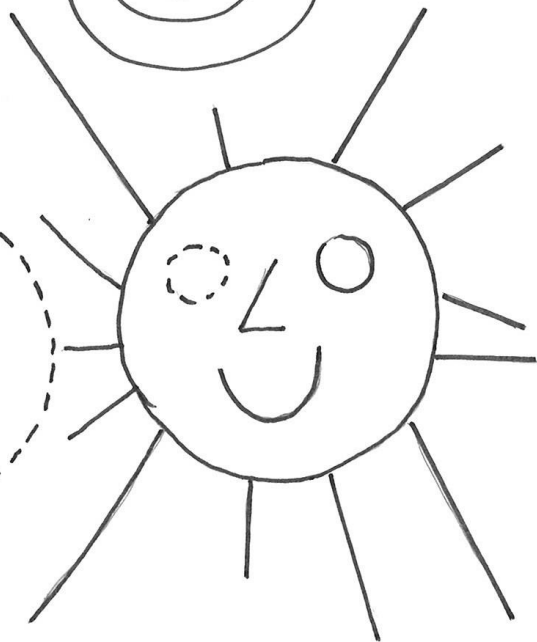
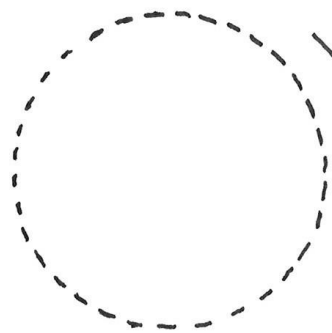
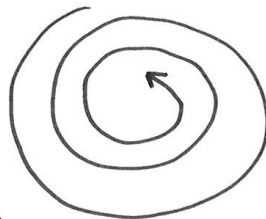
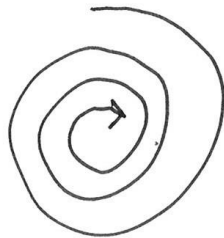
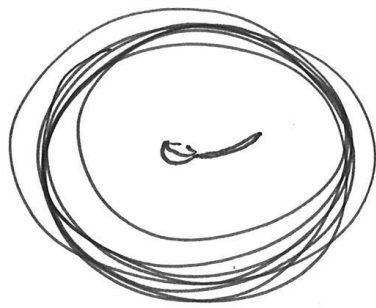
HORIZONTÁLNE LÍNIE – dlhé a krátke

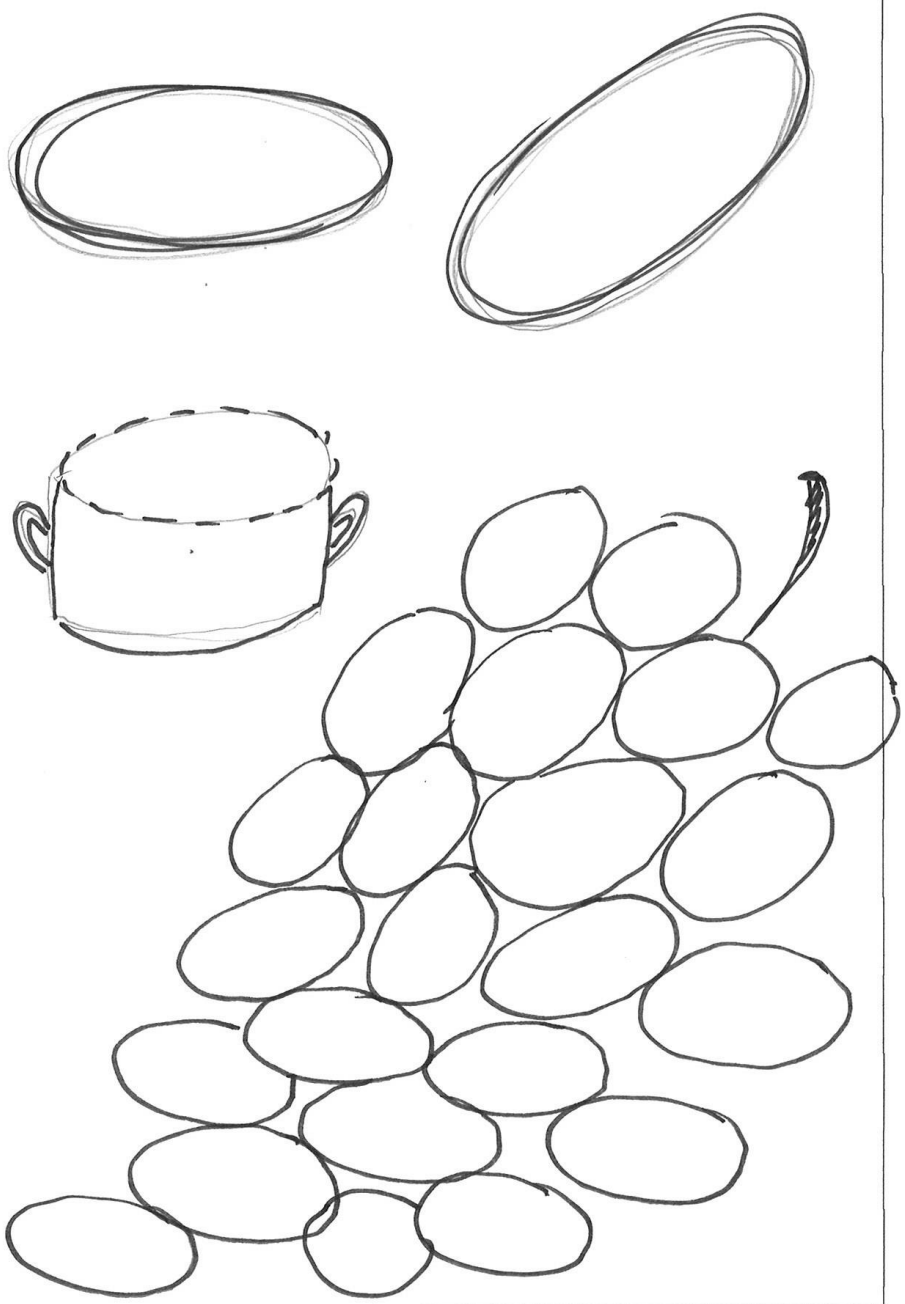
ŠIKMÁ ČIARA

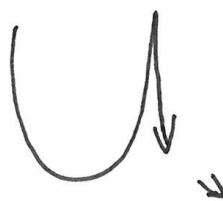
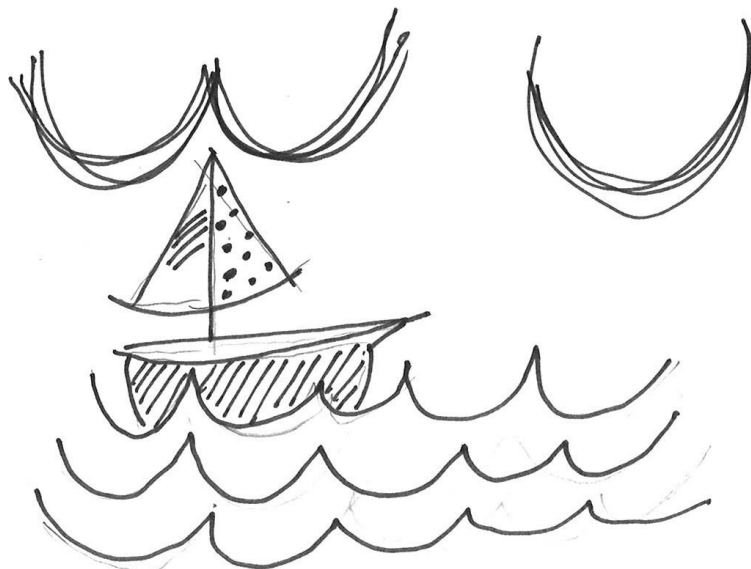
KRUHOVÉ LÍNIE

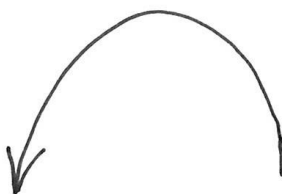
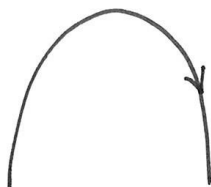
OVÁL vodorovný a šikmý

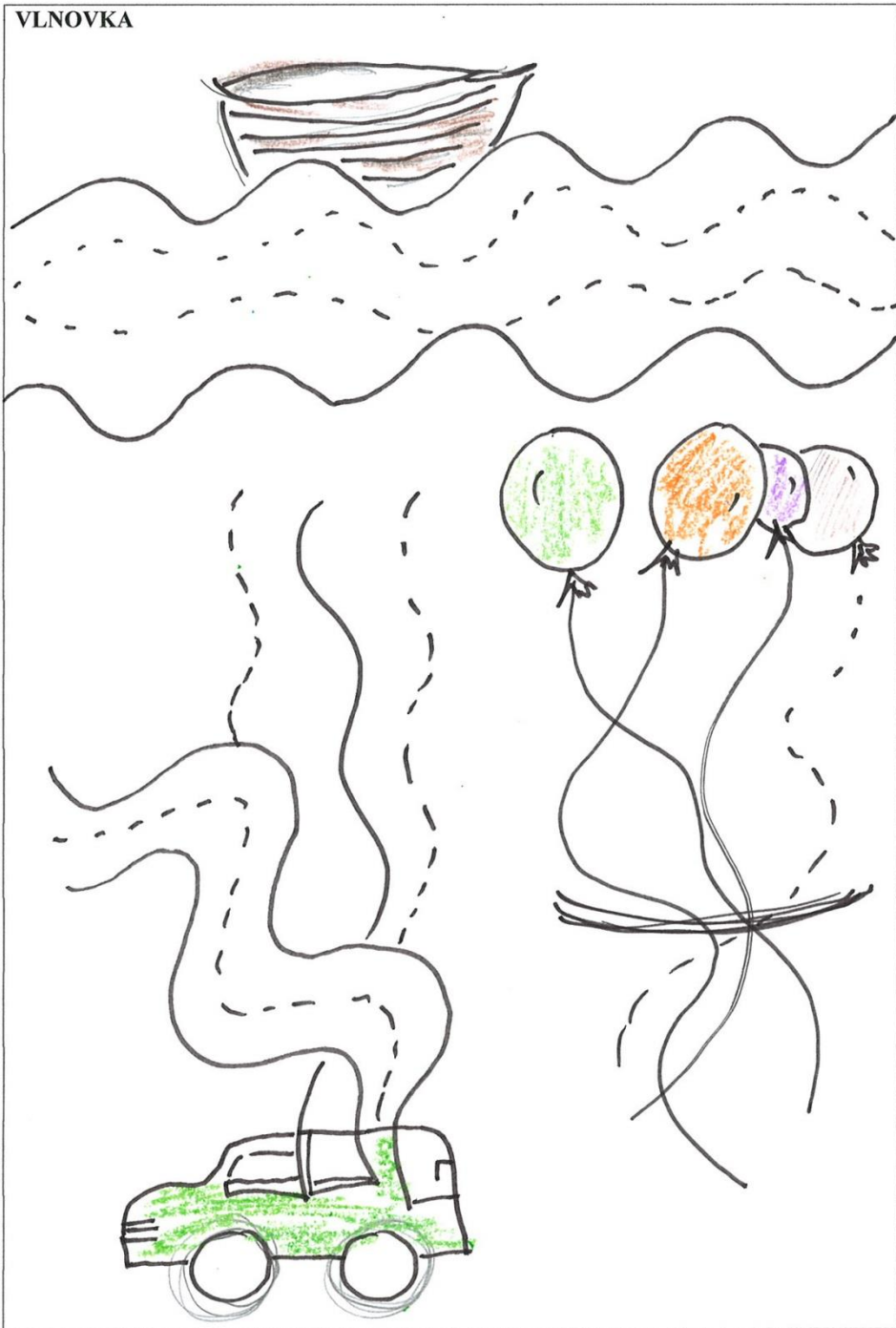
DOLNÝ OBLÚK

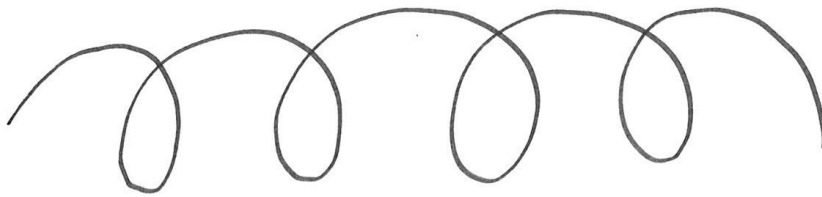
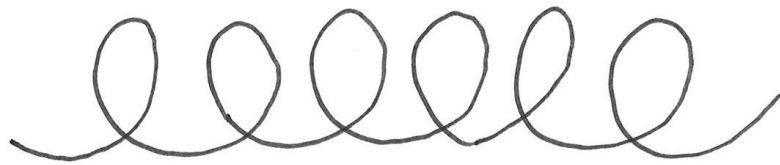
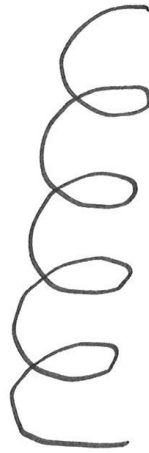
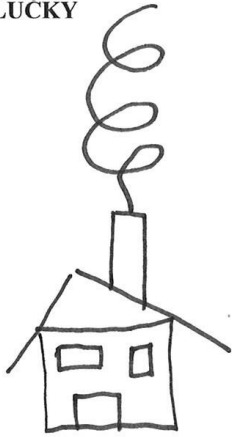
HORNÝ OBLÚK

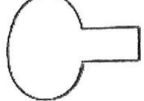
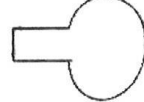

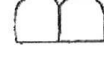

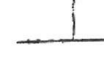
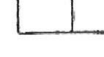
VLNOVKA

SLUČKY

△	□	○	⊗	◇	△
△	▽	<	∇	>	△
F	∇	∇	F	F	F
N	Z	N	M	V	H
P	D	D	9	b	P
b	φ	P	d	B	b
E	∩	∩	E	∩	E
△	∇	∇	∇	∇	△
∪	∪	∪	∪	∪	∪

		F	F
		△	△
		P	P
		D	D
		b	b

Názov: STIMULAČNÝ PROGRAM PRE DETI OD PIATICH
DO SIEDMICH ROKOV

Autori: PaedDr. Katarína Guziová, PhD.
PhDr. Eva Ďuríková

Odborní garanti: doc. PaedDr. Vladimír Klein, PhD.
PhDr. Viera Šilonová

Oponenti: PaedDr. Ivana Rochovská, PhD.
Mgr. Ivica Šimková

Vydavateľ: METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM V PREŠOVE

Rok vydania: 2014
Vydanie: prvé
Počet strán: 83 strán
ISBN 978-80-565-0374-4